

Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi rikoslain täydentämisestä sotilasrikoksia koskevilla säännöksillä sekä eräiksi siihen liittyviksi laeiksi

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ

Voimassa oleva sotaväen rikoslaki on annettu vuonna 1919. Se on osittaisuudistuksista huolimatta useissa kohdin vanhentunut. Sotilasrangaistussäännösten kokonaisuudistusta on tämän vuoksi pidetty välttämättömänä. Uudistus on tarkoituksenmukaista toteuttaa siten, että sotilaita koskevat rangaistussäännökset sisällytetään yleiseen rikoslakiin.

Esityksen mukaan sotaväen rikoslaki kumoutaisiin sekä rikoslakiin lisättäisiin sotilasrikoksia koskeva uusi 45 luku. Pääperiaatteena on, että sotilasrikoksia koskevat erityiset rangaistussäännökset rajoitetaan vähimpään mahdolliseen ja että niiden soveltamisala määrätään suppeaksi, rauhan aikana vain sotilaita koskevaksi.

Sotilasrikoksista käytettäviä erityisiä kurinpitorangaistuksia olisivat aresti, kurinpitosakko ja varoitus. Ne voitaisiin tuomita tuomioistuinten päätöksellä tai määrätä erityisessä kurin-

pitomenettelyssä. Tarkoituksena on, että sotilaskurinpitomenettelystä säädetään eri laki.

Rikoslain muutosehdotuksessa on sotaväen rikoslain yksityiskohtaiset rangaistussäännökset korvattu yleisempään muotoon kirjoitetuilla säännöksillä. Pykälien lukumäärä on olennaisesti vähentynyt. Sotilasrikosten rangaistusasteikkoja on lievennetty sekä eri rikoksista määrättävien seuraamusten keskinäistä suhdetta tarkistettu. Eräisiin rikoksiin olisi sota-aikana, kuten nykyisenkin lain mukaan, sovellettava normaalia ankarampaa rangaistusasteikkoa.

Uudistus aiheuttaa muutoksia rikoslain yleisen osan lukuihin sekä eräisiin erikoislakeihin. Sotilasoikeudenkäynnin ja sotilaskurinpitomenettelyn uudistamista tarkoittavat hallituksen esitykset annetaan eduskunnalle tämän esityksen yhteydessä. Uusi sotilasrikos- ja sotilasoikeudenkäyntilainsäädäntö on tarkoitettu tulemaan voimaan vuoden 1983 alussa.

SISÄLLYSLUETTELO

	Sivu		Sivu
YLEISPERUSTELUT		1.7.2. Rangaistussäännökset (RL 45: 4—26)	17
1. Yleistä	3	Yleistä	17
1.1. Lähtökohdat	3	Luvaton poissaolo ja muu palveluk-	
1.2. Uudistamistarve ja tavoitteet	3	sen välttäminen (RL 45: 4—6) ..	18
1.3. Erillisjärjestelmästä luopuminen	4	Kuuliaisuusrikokset (RL 45: 7—11) ..	20
2. Nykyinen tilanne ja asian valmistelu	4	Esimiesrikokset (RL 45: 12—14) ..	22
2.1. Sotaväen rikoslaki	4	Palvelusrikokset (RL 45: 15—20) ..	23
2.2. Valmisteluvaiheet ja -aineisto	5	Salahanke vaarallisen sotilasrikoksen	
2.3. Esityksen suhde muuhun valmistelutyöhön ..	6	tekemiseksi (RL 45: 21)	25
3. Uudistuksen taloudelliset ja organisatoriset vai-		Järjestysrikokset (RL 45: 22—26) ..	25
kutukset	6	1.7.3. Sotavankien koskevat säännökset	
4. Luettelo esitykseen sisältyvistä lakiehdotuksista	7	(RL 45: 27—29)	28
		1.8. Voimaantulosäännös	28
YKSITYISKOHTAISET PERUSTELUT		2. Laki puolustusvoimien viroista ja toimista an-	
1. Laki rikoslain täydentämisestä sotilasrikoksia		netun lain 1 §:n muuttamisesta	29
koskevilla säännöksillä	7	3. Laki nuorista rikoksentekijöistä annetun lain	
1.1. Suomen rikosoikeuden soveltamisalasta		27 §:n muuttamisesta	29
(RL 1 luku)	7	4. Laki vaarallisten rikoksenuusijain eristämisestä	
1.2. Rangaistuksista (RL 2 luku)	7	annetun lain 2 §:n muuttamisesta	30
1.3. Perusteista, jotka poistavat teon rangaista-		5. Laki asevelvollisuuslain muuttamisesta	30
vuuden tai sitä vähentävät (RL 3 luku) ..	9		
1.4. Maanpetoksesta (RL 12 luku)	11	LAKIEHDOTUKSET	
1.5. Rikoksista julkista viranomaista ja yleistä		1. Laki rikoslain täydentämisestä sotilasrikoksia	
järjestystä vastaan (RL 16 luku)	12	koskevilla säännöksillä	31
1.6. Virkamiesten virkarikoksista (RL 40 luku) ..	12	2. Laki puolustusvoimien viroista ja toimista an-	
1.7. Sotilasrikoksista (RL 45 luku)	13	netun lain 1 §:n muuttamisesta	37
1.7.1. Soveltamisala (RL 45: 1—3)	13	3. Laki nuorista rikoksentekijöistä annetun lain	
Yleistä	13	27 §:n muuttamisesta	37
Soveltamisala rauhan aikana	14	4. Laki vaarallisten rikoksenuusijain eristämisestä	
Soveltamisala sota-aikana	15	annetun lain 2 §:n muuttamisesta	38
Soveltamisalaa koskevat täydentävät		5. Laki asevelvollisuuslain muuttamisesta	38
säännökset	16		

YLEISPERUSTELUT

1. Yleistä

1.1. Lähtökohdat

Puolustusvoimien henkilöstön oikeuksia ja velvollisuuksia koskevia erityissäännöksiä sisältyy muun muassa sotaväen rikoslakiin (SRL), asevelvollisuuslakiin (452/50) ja useisiin eri asetuksiin. Näissä säännöksissä tarkoitettujen oikeuksien ja velvollisuuksien yksityiskohtainen sisältö jää usein riippuvaksi ohjesäännöistä ja muista alemmanasteisista määräyksistä. Puolustusvoimien henkilöstön oikeusturvan kehittäminen edellyttää heitä koskevan säännösten laajaa tarkistamista. Puolustuslaitoskomitean mietinnössä (1976: 10) on tähän seikkaan kiinnitetty erityistä huomiota.

Puolustusvoimien tehtäviä ja sen toiminnan perusteita koskevat säännökset sisältyvät lakiin puolustusvoimista (402/74). Tehtävänsä täyttämiseksi puolustusvoimien on muun muassa annettava sotilaskoulutusta, varauduttava perustamaan sodan ajan puolustusvoimat ja ylläpidettävä sellaista valmiutta, että sen tehtävien suorittaminen voidaan tarvittaessa viivytystä aloittaa. Puolustusvoimien perustana on yleinen asevelvollisuus. Palvelus rauhan ajan puolustusvoimissa on ensisijassa koulutusta sotilaalliseen toimintaan. Puolustusvoimien joukkojen toimintakyky edellyttää sotilaallista käskyvaltajärjestelmää ja siihen liittyvää kurinalaisuutta.

Puolustusvoimien tehtävien täyttämiseksi on sen palveluksessa olevilla henkilöillä erityisvelvollisuuksia. Nuo tehtävät vaativat, että Suomen kansalaisille yleensä kuuluvia oikeuksia rajoitetaan puolustusvoimien henkilöstön kohdalla. Tämä perustuu hallitusmuodon 16 §:ään. Velvollisuuksien täyttämiseksi ja rajoitusten toteuttamiseksi on tarpeen antaa vain sotilaita koskevia säännöksiä, myös rangaistussäännöksiä. Rangaistussäännösten merkitys korostuu sen vuoksi, että asevelvollisuuden suorittaminen on pakollista eikä asevelvolliseen voida soveltaa virka- tai työsuhteeseen liittyviä pakotteita. Myös sotilasvirassa tai -toimessa palvelevalle kuuluu sellaisia tehtäviä ja oikeuksia, jotka edellyttävät tiettyjä lainsäädännöllisiä erikoisjärjestelyjä.

Rikoslakiin (RL) lisättäisiin säännökset niiden erityisvelvollisuuksien rikkomisesta, jotka sotilaille edellä olevan mukaisesti kuuluvat.

Tällaisia velvollisuuksia ovat yleisen palvelusvelvollisuuden lisäksi velvollisuus astua vakinaiseen palvelukseen ja alistua palveluksen luonteen vaatimiin liikkumisrajoituksiin sekä kuuliaisuusvelvollisuus ja velvollisuus noudattaa järjestystä koskevia määräyksiä.

1.2. Uudistamistarve ja tavoitteet

Suunniteltaessa rikoslain kokonaisuudistusta on periaatteeksi muotoutunut, että kaikki vakavia rikoksia koskevat ja niihin liittyvät kriminalisoinnit on koottava rikoslakiin. Vapausrangaistuksia ei periaatteessa saisi käyttää muista kuin rikoslaissa rangaistaviksi säädettyistä teoista. Tavoite on esitetty myös rikosoikeuskomitean mietinnössä (1976: 72).

Puolustusvoimien ratkaisujärjestelmiä koskevassa tarkastelussaan puolustuslaitoskomitea korosti rangaistavien tekojen tunnusmerkistön tarkkaa määrittelyä ratkaisukäytännön ennustettavuuden varmistamiseksi. Tämä tavoitteenasettelu vaikuttaa myös kurinpito-menettelyyn. Sotilaallisen kurinpidon yhtenä tavoitteena tosin on ratkaisutoiminnan tehokkuus, mutta tämä ei syrjäytä niitä vaatimuksia, joita menettelylle on myös asetettava sen vuoksi, että sitä voidaan pitää nopeutetun ja yksinkertaistetun rikosoikeudenkäynnin yhtenä lajina.

Rangaistussäännöksiin sisältyvät tunnusmerkit ovat oikeusturvan kannalta keskeisiä. Rikossäännösten sisältämien kieltonormien yksinomaisten käytön sijasta tulisi pyrkiä antamaan nykyistä enemmän ohjaavia säännöksiä siitä, mitä kansalaisen velvollisuutena kulloinkin on. Tällöin voitaisiin eri aloilla lakiteknisesti tulla toimeen vähemmillä rangaistussäännöksillä kuin nykyään.

Erillislainsäädäntö on usealla hallinnonalalla sen toiminnan kannalta käytännöllinen ratkaisu. Niiden henkilöiden kannalta, joihin oikeussäännökset kohdistuvat, asia ei ehkä ole näin. Erillislainsäädännön alaiset henkilöt eivät ole aina tunteneet olevansa oikeudellisessa suhteessa tasa-arvoisia muiden kansalaisten kanssa. Näiden vastakkaisten näkökohtien vuoksi on erityisesti harkittava, missä määrin sotilaiden osalta on aihetta lainsäädännölliseen erillisjärjestelmään.

SRL:ia pidettiin jo lain voimaan tullessa asiallisesti ja lakiteknisesti epätydyttävänä. Huolimatta useista lakiin tehdystä muutoksesta sen perusrakenne ei ole tässä suhteessa muuttunut. Lain rikostunnusmerkistöt eivät vastaa nykyisiä vaatimuksia, eivätkä rangaistusasteikot muuttuneita käsityksiä sotilasrikosten vaarallisuudesta. Useita käytännössä tavallisimmin esiintyviä rikoksia koskevat rangaistusasteikot on tarkistettu vuonna 1972 voimaan tulleella SRL:n muuttamisesta annetulla lailla (1/72). Toimeenpannuista osittaisuudistuksista huolimatta SRL poikkeaa useissa tärkeissä kohdissa yleistä rikoslakia uudistettaessa noudatetuista periaatteista. Sotilasrangaistussäännösten kokonaisuudistusta on siten pidettävä tarpeellisena.

1.3. Erillisjärjestelmästä luopuminen

Olellainen kysymys erillisjärjestelmästä luopumista harkittaessa on rangaistussäännösten henkilöllisen soveltamisalan määrittäminen. Keskeistä on myös se, käsitelläänkö sotilasrikokset yleisissä vai erikoistuomioistuimissa. Sotilasoikeudenkäyntiä koskevassa esityksessä ehdotetaan luovuttavaksi rauhan aikana erillisistä sotatuomioistuinten luopumista.

Aikaisemmin on ehdotettu SRL:n korvaamista uudella erillisellä sotilasrikoslailla. Mahdollisimman seikkaperäinen erityinen sotilasrikoslaki katsottiin silloin yleisestävyyden kannalta tehokkaimmaksi ratkaisuksi. Erillinen sotilasrikoslaki, johon sotilasrikoksia koskevat säännökset on koottu, olisi ollut lainkäyttäjän, erityisesti sitä soveltavan sotilashenkilön kannalta yksinkertaisempi. Sotilasrikoksia koskevan lainsäädännön olisi ollut luonnollisesti silloinkin perustuttava yleisen rikoslain periaatteiden varaan.

Sotilasrangaistussäännösten siirtämistä yleiseen rikoslakiin on puollettu muun muassa sillä, ettei erillisellä sotilasrikoslailla ole itsenäistä yleisestävää vaikutusta. Vaikka sotilasrikoksia koskevien säännösten siirtäminen yleiseen rikoslakiin saattaakin vähentää niiden yleisestävää merkitystä, voidaan tämä korvata antamalla lainsäädännön alalla tehokasta koulutusta ja tiedottamalla siitä riittävästi puolustusvoimien piirissä.

Siirtämällä sotilasrikoksia koskevat säännökset yleiseen rikoslakiin erilliseksi luvuksi tulee sotilasrikoslainsäädäntö yleisemminkin tunne-

tuksi. Näin voidaan myös estää, etteivät sotilasrangaistussäännökset jää jälkeen rikoslainsäädännön yleisestä kehityksestä.

Sotilasrangaistussäännösten siirtäminen rikoslakiin on myös osa kehityksestä, jolla puolustusvoimat pyritään sopeuttamaan muuhun yhteiskuntaan. Erityiset sotilasrangaistussäännökset on rajoitettava vähimpään mahdolliseen sekä laadittava siinä määrin yhdenmukaisiksi yleisen rikoslain kanssa kuin sotilaalliset näkökohdat suinkin sallivat. SRL:ia koskevissa aikaisemmissa uudistusehdotuksissa sotilasrangaistussäännösten määrää ei ole voitu supistaa siinä määrin kuin sisällytettäessä sanotut säännökset yleiseen rikoslakiin.

Voimassa oleva SRL on erityislaki, johon on koottu kaikkia sotilasrikoksia koskevat rangaistussäännökset. Vastaava erillisjärjestelmä on omaksuttu muun muassa Norjassa. Eräiden maiden maiden, esimerkiksi Tanskan ja Saksan Liittotasavallan sotilasrikoslaissa on lähinnä niin sanottuja varsinaisia sotilasrikoksia koskevia säännöksiä. Ruotsissa on sotilasrangaistussäännökset sisällytetty yleiseen rikoslakiin vuonna 1948. Missään näistä maista ei ole rauhan aikana erillisiä sotatuomioistuinta. Neuvostoliitossa ja Saksan Demokraattisessa Tasavallassa, joissa ei myöskään ole erillistä sotilasrikoslakia, sotilasrikokset käsitellään kuitenkin erityisissä sotilastuomioistuimissa. Kansainvälinen vertailukin puoltaa erillisestä sotilasrikoslaista luopumista.

2. Nykyinen tilanne ja asian valmistelu

2.1. Sotaväen rikoslaki

SRL 1 luvussa luetellaan ne henkilöt, joihin lakia on sovellettava. Vakinaiseen sotaväkeen kuuluva sotilas tuomitaan SRL:n nojalla sotilasrikoksista. Sotaväkeen kuuluva siviilivirkamies tuomitaan sen nojalla rauhan aikana vain virkarikoksista, mutta sota-aikana muistakin SRL:ssa tarkoitetuista sotilasrikoksista. Sotaväkeen katsotaan lain 3 §:n mukaan kuuluviksi myös ne, jotka lain tai sopimuksen nojalla ovat velvollisia palvelemaan puolustusvoimissa, sekä eräät muut heihin rinnastettavat henkilöryhmät.

SRL:ssa rangaistaviksi määrättyt teot ovat siis sotilasrikoksia. Jos säännös koskee tekoa, joka ainoastaan SRL:n alaisen henkilön tekemänä on rangaistava, kysymyksessä on varsina-

nen sotilasrikos. Milloin teko on rangaistava myös yleisen rikoslain mukaan, on kysymyksessä epävarsinainen sotilasrikos. Eräistä epävarsinaisista sotilasrikoksista on SRL:ssa säädetty ankarampi rangaistus kuin vastaavasta teosta yleisessä rikoslaissa. Joissakin tapauksissa SRL:ssa mainitaan rikoksen nimi ja viitataan rangaistuksen osalta yleiseen rikoslakiin.

Sotilasrikoksesta voidaan tuomita, paitsi yleistä lajia oleva rangaistus, SRL 2 luvun mukaan myös järjestysrangaistus. Näitä ovat aresti ja varoitus. Esimiehellä on oikeus kurinpitotoimin määrätä järjestysrangaistus SRL:n alaiselle henkilölle tai ohentaa häntä kurinpito-ohjenuksella niin kuin sotilaskurinpitouksetuksessa (435/72) on säädetty. Ohjenuksia ovat muistutus, ylimääräinen palvelus ja poistumiskiello. Kurinpito-ohjennusta ei voida määrätä tuomioistuimen päätöksellä. SRL 2 luvussa on lisäksi säännökset viraltapanosta, virasta erottamisesta, sotilasarvon menettämisestä sekä sotavangeille tuomittavista seuraamuksista.

SRL 3 luku koskee perusteita, jotka poistavat teon rangaistavuuden tai sitä vähentävät taikka enentävät, sekä yritystä, osallisuutta ja uusimista. Rikosten yhtymistä koskevat säännökset ovat 4 luvussa sekä syyteoikeuden ja rangaistusten täytäntöönpanon vanhentumista koskevat pykälät 5 luvussa.

Sotilasrikosten lajeja koskevat säännökset ovat SRL:ssa yhdessätoista eri luvussa (7—17). Niistä 8 luvussa ovat säännökset karkaamisesta ja luvattomasta poisjäämisestä palveluksesta sekä 11 luvussa käskynalaisen kuuliaisuusrikoksista. Epävarsinaisia sotilasrikoksia koskevia säännöksiä sisältyy erityisesti 12 ja 16 lukuun. Ensiksi mainitussa ovat henkeen, terveyteen ja kunniaan kohdistuvia rikoksia sekä jälkimmäisessä varallisuus- ja väärennysrikoksia koskevat säännökset. Lain 13 luku koskee vartio- ja päivystysrikoksia, 14 luku esimiehen vallan väärinkäyttämistä sekä 17 luku muita sotilasrikoksia.

2.2. Valmisteluvaiheet ja -aineisto

Hallitus antoi 23 päivänä helmikuuta 1968 eduskunnalle esityksen uudeksi sotilasrikoslaiksi sekä eräksi siihen liittyviksi laeiksi (15/1968 vp.). Esityksen tarkoituksena oli sotilasrikoslainsäädännön uudistaminen säilyttäen

meillä vanhastaan omaksuttu erillistä sotilasrikoslakia edellyttävä järjestelmä. Eduskunnan toinen lakivaliokunta katsoi kuitenkin esityksen johdosta 21 päivänä marraskuuta 1969 antamassaan mietinnössä (1/1969 vp.), että sotilasrikoksia koskevat rangaistussäännökset olisi sisällytettävä yleiseen rikoslakiin. Tämän jälkeen hallitus peruutti sotilasrikoslakia koskevan esityksensä.

Asian jatkovalmistelua varten valtioneuvosto asetti 21 päivänä lokakuuta 1970 sotilasrikos- ja sotilasoikeudenkäyntilainsäädännön uudistamiskomitean. Sen tuli valmistaa ehdotus sellaiseksi lainsäädännöksi, jossa sotilaalliset rangaistussäännökset olisi sisällytetty yleiseen rikoslakiin. Komitea laati toimeksiannossa tarkoitettua esitysehdotuksen laiksi rikoslain täydentämisestä sotilasrikoksia koskevilla säännöksillä (komiteanmietintö 1972: A 18).

Mietinnön johdosta pyydettiin lausunto muun muassa puolustus- ja sisäasiainministeriöltä, pääesikunnalta, hovioikeuksilta ja eräiltä muilta tuomioistuimilta sekä puolustusvoimien eri henkilöstöryhmiä edustavilta järjestöiltä. Kaikkiaan lausunnon antoi 24 viranomaista, laitosta tai yhteisöä. Yhteenveto lausunnoista on julkaistu oikeusministeriön lainsäädäntöosaston julkaisusarjassa (n:o 13/1973).

Yhdessätoista lausunnossa on hyväksytty sotilasrikossäännösten sisällyttäminen yleiseen rikoslakiin. Kahdeksassa lausunnossa on katsottu nykyinen erillisjärjestelmä periaatteessa säilyttämisen arvoiseksi. Viidessä tapauksessa lausunnonantaja ei ole ottanut kantaa tähän kysymykseen.

Ehdotetun rangaistusjärjestelmän yksityiskohtien osalta tärkeimmät huomautukset ovat koskeneet rikosten tunnusmerkistöjä. Niitä on pidetty liian ylimalkaisina, koska säännösten tarkempi sisältö riippuu usein ohjesäännöistä tai muista vastaavista määräyksistä. Rangaistustasoa ei juuri ole arvosteltu, joskin rangaistusasteikot on katsottu eräiden rikosten osalta liian laajoiksi. Useissa lausunnoissa on esitetty huomautuksia joidenkin yksittäisten rangaistussäännösten tarpeellisuudesta. Annetuissa lausunnoissa esitettyjen näkökohtien ja huomautusten pohjalta laadittiin oikeusministeriössä tarkistettu ehdotus. Siitä pyydettiin laintarkastuskunnan lausunto.

Laintarkastuskunta katsoi lausunnossaan (1/1977), että uudistuksen toteuttamista on pidettävä ajankohtaisena vain, mikäli sen avulla soti-

lasrikoslainsäädännön asiallista sisältöä voitaisiin olennaisesti parantaa. Lausunnossa viitattiin siihen, että SRL:iin sisältyneet pahimmat epäkohdat on poistettu edellä mainitulla SRL:n muuttamisesta vuonna 1972 annetulla lailla. Haluamatta kuitenkaan ehdottaa, että uudistuksesta tässä vaiheessa luovuttaisiin, laintarkastuskunta on kiinnittänyt erityistä huomiota siihen, että säännökset olisivat riittävän selviä ja yksityiskohtaisia sekä sisällöltään muutenkin sellaisia, ettei niiden tulkinta aiheuta tarpeettomia vaikeuksia sotilasoikeudenkäynnissä ja kurinpitomenettelyssä.

Jäljempänä lakiehdotuksen eri kohdissa tehdään selkoa niistä yksityiskohtaisista huomautuksista, joita laintarkastuskunta on lausunnsa esittänyt.

2.3. Esityksen suhde muuhun valmistelutyöhön

Rikosoikeuskomitea on periaatemietinnössään ehdottanut rikoslain kokonaisuudistukseen tähtäävän valmistelutyön käynnistämistä. Komitea on selvittänyt ja suunnitellut periaatteita, joiden mukaan uudistettu rikoslainsäädäntö olisi laadittava. Samoin se on arvioinut rikosoikeudellisia keinoja, joilla pyritään toteuttamaan omaksuttuja päämääriä sekä suojaamaan hyväksytyjä etuuksia ja arvoja. Sotilasrangaistussäännösten siirtäminen yleiseen rikoslakiin voidaan toteuttaa erikseen rikoslain kokonaisuudistuksen suunnittelua haittaamatta.

Sotilaiden korvausvelvollisuus oli vahingonkorvauslain (412/74) mukaan aluksi erilainen riippuen siitä, oliko vahingon aiheuttaja palkattuun henkilökuntaan kuuluva vai asevelvollisena palveleva henkilö. Asevelvollisen korvausvastuu oli siten laajempi, että hän oli yleensä velvollinen korvaamaan ulkopuoliselle aiheutetun vahingon silloinkin, kun hänen viakseen jäi vain lievä tuottamus. Vastaavassa tapauksessa ei virkamiehen tai työntekijän maksettavaksi tuomittu vahingonkorvausta.

Vahingonkorvauslain 4 luvun muuttamisesta annetulla lailla (373/79) muutettiin vahingonkorvausvastuuta siten, että asevelvollisuuslain nojalla annetun tai muun vastaavan määräyksen perusteella valtion palveluksessa olevalla henkilöllä on periaatteessa sama korvausvastuu kuin virkamiehellä. Samalla säädettiin eräitä poikkeuksia, jotka koskivat sotilaan velvolli-

suutta korvata hänen henkilökohtaiseen käyttöönsä annettua omaisuutta taikka hänen vastuutaan valtiolle sota-alusta tai sotilasilma-alusta kuljettaessa aiheutetusta vahingosta. Rikoslakiin, josta on kumottu vahingonkorvausta koskeva 9 luku, ei siis nyt ehdoteta sisällytettäväksi sotilaan korvausvastuuta koskevia säännöksiä.

Esitykseen sisältyvät lakiehdotukset ovat osa sotilasoikeudenhoidon kokonaisuudistusta. Eriksen tullaan antamaan eduskunnalle esitys sotilasoikeudenkäyntilainiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi sekä sotilaskurinpitolainsäädännön uudistamista tarkoittava esitys. Ehdotus uudeksi sotilasoikeudenkäyntilainiksi sisältyy edellä mainittuun komiteamietintöön (1972: A 18). Kurinpitolainsäädäntöä on valmisteltu puolustusministeriön asettamassa sotilaskurinpitotoimikunnassa (komiteamietintö 1973: 101). Hallituksen esitysten valmistelussa ovat oikeus- ja puolustusministeriö olleet keskenään yhteistoiminnassa.

Esitysehdotuksista on pyydetty laintarkastuskunnan lausunnot. Lausunnossaan sotilasrangaistussäännöksiä koskevasta esitysehdotuksesta laintarkastuskunta korosti rikoslainkäytön ja kurinpitomenettelyn erottamista toisistaan, koska kurinpitomenettely on periaatteellisesti hallinnon alaan kuuluvaa ja sen tarkoituksia palvelevaa ratkaisutoimintaa. Lausunnossa viitattiin virkamiesoikeudellista kurinpidollista rankaismista koskeviin säännöksiin eri hallinnonhaaroja koskevissa asetuksissa.

Ehdotettu kurinpitomenettelyn erityisaseman korostaminen edellyttäisi puolustusvoimissa käytettävien kurinpidollisten seuraamusten laadun laajaa uudelleenarviointia. Puhtaasti hallinnollinen menettely ei ole oikeusturvan kannalta riittävä, jos menettelyssä voidaan määrätä myös vapauteen, eikä vain rikkomukseen syyllistyneen palvelussuhteeseen tai hänen muuhun virkamiesasemaansa kohdistuvia seuraamuksia. Tämän vuoksi laintarkastuskunnan kannanottoa ei ole ehdotuksessa noudatettu.

3. Uudistuksen taloudelliset ja organisatoriset vaikutukset

Tähän esitykseen sisältyvällä rikoslain muutosehdotuksella ei ole rauhan aikana julkisyhteisöjen talouteen vaikuttavia eikä organisatorisia vaikutuksia.

4. Luettelo esitykseen sisältyvistä lakiehdotuksista

Rikoslain täydentäminen sotilasrikoksia koskevilla säännöksillä on lakiehdotuksessa toteutettu siten, että sotilasrikoksia koskevat rangaistussäännökset on sijoitettu RL:iin uutena 45 lukuna. Samalla eräitä RL:n yleisen osan lukuja ehdotetaan täydennettäväksi. Ne koskevat Suomen rikosoikeuden soveltamisalaa (1 luku), rangaistuksia (2 luku) ja rangaistuksen poistavia tai sitä vähentäviä perusteita (3 luku). Lisäksi ehdotetaan muutettaviksi eräitä RL 12 luvun (maanpetos), 16 luvun (rikokset julkis-

ta viranomaista ja yleistä järjestystä vastaan) ja 40 luvun (virkarikokset) säännöksiä.

Esitykseen sisältyvät lisäksi ehdotukset laeiksi puolustusvoimien viroista ja toimista annetun lain (91/74), nuorista rikoksentekijöistä annetun lain (262/40), vaarallisten rikokseusijain eristämisestä annetun lain (317/53) sekä asevelvollisuuslain muuttamisesta.

Esityksessä on säännösten lukumäärä pyritty rajoittamaan sotilaslainkäytössä vain välttämättä tarvittaviin. Tämän vuoksi säännösehdoituksia on vähemmän kuin laintarkastuskunnan lausunnossa on ehdotettu.

YKSITYISKOHTAISET PERUSTELUT

1. Laki rikoslain täydentämisestä sotilasrikoksia koskevilla säännöksillä

1.1. Suomen rikosoikeuden soveltamisalasta (RL 1 luku)

RL 1 luvun säännökset Suomen rikosoikeuden soveltamisalasta koskevat myös sotilasrikoksia. Sen 2 §:n mukaan rikoslakia sovelletaan Suomen kansalaisen ulkomaillakin tekemään rikokseen. Useimmissa tapauksissa syytteen nostamiseen Suomen ulkopuolella tehdystä rikoksesta tarvitaan oikeuskanslerin määräys. Syytemääräys ei RL 1 luvun 6 §:n mukaan ole kuitenkaan tarpeen silloin, kun ulkomailla tapahtuneen rikoksen on tehnyt Suomen kansalainen ja se on kohdistunut Suomeen, Suomen kansalaiseen tai suomalaisen yhteisöön, laitokseen tai säätiöön. Varsinainen sotilasrikos kohdistuu yleensä Suomen valtioon.

RL 1:6. Oikeuskanslerin syytemääräystä ei olisi vaadittava ainakaan niissä tapauksissa, jolloin sotilasrikos liittyy sotilaan palvelukseen ulkomailla. Tarkoituksenmukaista olisi, että Suomen sotilasrangaistussäännösten alainen, esimerkiksi suomalaisen valvontajoukkoon kuuluva tai laivastovierailuun osallistuva sotilas,

voidaan asettaa syytteeseen ulkomailla tehdystä sotilasrikoksesta tarvitsematta hankkia joka kerta erikseen oikeuskanslerin syytemääräystä.

Ehdotettu SRL 9 §:stä ilmenevää periaatetta vastaava poikkeussäännös on sijoitettu RL 1 luvun 6 §:ään uutena 2 momenttina. Säännös koskisi Suomen sotilasrangaistussäännösten alaisia henkilöitä sekä muitakin henkilöitä, jotka ovat sota-aikana sota-oikeuksien tuomiovallan alaisia.

1.2. Rangaistuksista (RL 2 luku)

Erityisrikoslainsäädännölle on, rangaistavien tekojen erityisten tunnusmerkistöjen ja usein ankarampien rangaistusasteikkojen sekä rajoitetun henkilöllisen soveltamisalan lisäksi, ominaista se, että yleisten rangaistuslajien asemesta tai ohella voidaan käyttää muita seuraamuksia. Sotilaskurinpitörangaistusten tarkoituksena on, että monipuolistamalla ja lisäämällä seuraamusvalikoimaa voidaan teko-olosuhteiden erityispiirteet paremmin ottaa huomioon seuraamus-harkinnassa ja myös suhteuttaa rangaistus sattuvammin rikolliseen tekoon. Tämä edellyttää usein rikosasiain yleisestä oikeudenkäyntimenettelystä poikkeavaa menettelyä.

Sotilasolosuhteille ominainen kurinalaisuuden vaatimus edellyttää, että sotilashenkilöiden käyttäytymistä säädelään yksityiskohtaisemmin kuin muiden kansalaisten. Tämän vuoksi sotilasarangeistussäännösten alainen henkilö saattaa syyllistyä moitittavaan käyttäytymiseen useammin kuin muut. Erityisseuraamusten tarve perustuu osaltaan tähän. Näiden rangaistusseuraamusten tulee olla lisäksi sellaisia, että ne haittaavat mahdollisimman vähän palveluksen suorittamista. Koska erityisseuraamukset voidaan panna täytäntöön nopeasti ja täytäntöönpano tapahtuu useissa tapauksissa palveluspaikassa tai muuten joukossa havaittavalla tavalla, ei niiden yleisestävyyden saavuttamiseksi tarvitse olla yhtä ankaria kuin rikoslain yleiset rangaistukset.

RL 2:1. Rangaistuslajit luetellaan RL 2 luvun 1 §:ssä. Sen 1 momentissa mainitaan yleiset rangaistuslajit ja 2 momentissa säädetään virkamiehille määrättävistä erityisistä rangaistuksista. Nykyisin sotilasrikoksista tuomittavia rangaistuksia ovat yleisten vapaus- ja sakkorangaistusten lisäksi SRL 12 §:ssä säädetty järjestysrangaistukset, joita ovat aresti ja varoitus.

RL:n sekä SRL:n yleisiä ja erityisiä rangaistuksia, siis myös järjestysrangaistuksia, voidaan tuomita tuomioistuimenmenettelyssä. Järjestysrangaistuksen voi määrätä myös esimies kurinpitomenettelyssä. Sotilaan rikkomuksista voidaan lisäksi kurinpitomenettelyssä määrätä kurinpitojennuksena muistutus, ylimääräistä palvelusta tai poistumiskieltoa tietyksi ajaksi.

Pykälään ehdotetaan lisättäväksi uusi 3 momentti, jossa on perussäännös sotilasrikoksista määrättävistä, nykyiset järjestysrangaistukset korvaavista kurinpitorangeistuksista. Nämä ovat lakiehdotuksen mukaan aresti, kurinpitosakko ja varoitus. Kurinpitosakko on uusi seuraamuslaji. Kurinpitorangeistuksista on tarkoitus säätää erillinen sotilaskurinpitolaki. Hallituksen esitys sotilaskurinpitolaiksi sekä eräksi siihen liittyviksi laeiksi annetaan samanaikaisesti tämän esityksen kanssa.

Tulkintaongelmia on aiheutunut siitä, miten erityislainsäädännön alaisuuteen kuulumattoman henkilön osallisuus erikoisrikokseen on rikosoikeudellisesti arvioitava. Nykyisin on valitsevana tulkinta, jonka mukaan ulkopuolisen yllytys ja avunanto esimerkiksi sotilasrikokseen rangaistaan RL 5 luvun yleisten osallisuussäännösten mukaan. Ulkopuolinen ei kuitenkaan voi syyllistyä erikoisrikokseen välillisenä tekijänä, vaan hänet tuomitaan avunantajana. Laintarkas-

tuskunta ehdotti, että lakiin otettaisiin ulkopuolisen osallisuutta sotilasrikokseen koskeva, edellä selostetun tulkintakäytännön mukainen erityissäännös. Tästä voisi kuitenkin olla seurauksena uusia tulkintaongelmia muilla erikoisrikoslainsäädännön aloilla, esimerkiksi virkakoksia koskevien säännösten soveltamisessa, joita varten vastaavaa erityissäännöstä ei laissa ole. Tämän vuoksi ehdotettua säännöstä ei ole otettu esitykseen. Koska sotilaita varten tarkoitettuja kurinpitorangeistuksia ei käytetä ulkopuoliseen osalliseen, hänet on voitava tuomita niiden sijasta yleistä lajia olevaan rangaistukseen. Kurinpitorangeistusta vastaava seuraamus olisi sakko.

RL 2:10. Pykälän mukaan virkamies, joka tuomitaan elinkautiseen vankeusrangaistukseen, on myös tuomittava viralta pantavaksi. Jos rangaistus on vähintään kaksi vuotta vankeutta, virkamies on tuomittava viralta pantavaksi, paitsi milloin tuomioistuin katsoo, että rikos ei osoita syyllistä sopimattomaksi olemaan virkamiehenä. Jos virkamies tuomitaan vankeuteen kahta vuotta lyhyemmäksi ajaksi tahallisuudesta rikoksesta, joka ei ole virkarikos, hänet saadaan, milloin teko osoittaa hänet sopimattomaksi olemaan virkamiehenä, samalla tuomita viralta pantavaksi. Lisäksi virkamies voidaan tuomita viralta pantavaksi silloin, kun sanottu seuraamus on säädetty sovellettavassa rangaistussäännöksessä.

RL 45 luvussa ei ole säädetty seuraamukseksi viraltapanoa. Sotilarangeistussäännösten alaisten virkamiesten virkarikoksia ovat myös ne rikokset, joista säädetään rangaistus sanotussa 45 luvussa. Virkamiesten tulisi olla samassa asemassa riippumatta siitä, määrätäänkö rangaistus RL 40 vai 45 luvun mukaan. Tämän vuoksi on 2 luvun 10 §:n 2 momenttia muutettava siten, että RL 45 luvussa tarkoitettut rikokset rinnastetaan sellaiseen tahalliseen tekoon, joka ei ole virkarikos. Tällöin virkamies, joka tuomitaan vankeuteen kahta vuotta lyhyemmäksi ajaksi RL 45 luvussa tarkoitettusta rikoksesta, voidaan tuomita pantavaksi viralta, milloin rikos osoittaa hänet sopimattomaksi olemaan virkamiehenä. Sotilaan osalta ei viraltapanoseuraamus kuitenkaan ole yhtä tärkeä kuin muun virkamiehen osalta, koska rikoksen tehnyt sotilasvirassa tai -toimessa palveleva voidaan vapauttaa hallinnollisissa menettelyssä.

SRL:n mukaan erityisiä rangaistuksia puolustusvoimien virkamiehille ovat viraltapano ja virasta erottaminen. SRL:n mukaan tuomitta-

va viraltapano on vaikutuksiltaan ankarampi kuin RL:n mukainen viraltapano, koska ensiksi mainittu käsittää myös sotilasarvon menettämisen. Virasta erottaminen vastaa RL:ssä säädettyä viraltapanoa. Uusittavaan sotilasrikoslainsäädäntöön ei ole sisällytetty SRL:n erityistä viraltapanoseuraamusta, vaan sen korvaisi RL:n mukainen viraltapano. Sotilasarvon menettämisen määräytyisi silloin RL 2 luvun 14 a §:n 1 momenttiin sisältyvän erityissäännöksen mukaan.

RL 2:14 a. Pykälän 1 momentin mukaan se, joka tuomitaan vankeuteen vähintään kahdeksi vuodeksi taikka rangaistukseen valtio- tai maanpetoksesta, menettää samalla sotilasarvonsa. Säännös soveltuu sekä virkamiehiin että muihin tuomittuihin. Sen 3 momentti sisältää viittauksen SRL:iin. Se käy uudistuksen johdosta tarpeettomaksi. Lakiehdotukseen ei ole otettu SRL 21 §:ää vastaavaa säännöstä korpraalin arvon menettämisestä.

Sotilasarvon menettämisseuraamusta ei voi Geneven sotavankisopimuksen 87 artiklan 4 kappaleen mukaan kohdistaa sotavankiin.

Laintarkastuskunta ehdotti, että rikoslainkäytössä ja hallinnollisessa kurinpitomenettelyssä sovellettavien säännösten erottamiseksi toisistaan, oikeudenkäynnissä tuomittavaa arestia ja varoitusta koskevat säännökset otettaisiin RL 2 lukuun. Siihen olisi laintarkastuskunnan mielestä lisättävä säännös arestin tai varoituksen sekä sakon vaihtoehtoisuudesta seuraamuksena. Tuomioistuimen käytettävien arestin ja varoituksen yhteisnimitykseksi lausunnossa ehdotettiin järjestysrangaistus, millä pyrittiin osoittamaan eroa näiden seuraamuslajien käyttämiseen kurinpitomenettelyssä. Kun esitystä valmisteltaessa on edellä yleisperustelujen jaksossa 1.3. mainituista syistä annettu pääpaino kurinpitomenettelyn rankaisulliselle luonteelle, ei laintarkastuskunnan ehdottomaa säännöstä ole lakiehdotukseen sisällytetty.

SRL 2 luvussa on lisäksi säännöksiä rangaistuksen vaikutuksesta asevelvollisen palvelusajan sekä viran- tai toimenhaltijan palkkaetuihin. Edelleen siinä on annettu rangaistusten täytäntöönpanoa ja myös ehdollisen rangaistuksen käyttämistä koskevia määräyksiä. Niitä vastaavat säännökset sijoitetaan erikoislakeihin.

1.3. Perusteista, jotka poistavat teon rangaistavuuden tai sitä vähentävät (RL 3 luku)

SRL 30 §:n mukaan ovat yleisen lain säännökset perusteista, jotka poistavat teon rangaistavuuden tai sitä vähentävät, voimassa myös SRL:ia sovellettaessa. Lakiehdotuksessa on RL 3 lukua täydennetty sotilaita koskevalla hätävarjelussäännöksellä, joka on sijoitettu 8 a §:ksi. Se aiheuttaa muutoksen hätävarjeluun liioittelua koskevaan 9 §:n 2 momenttiin. Samalla on lakiin lisätty uusi 10 a § esimiehen virheellisen käskyn merkityksestä alaisen menettelyn anteeksiantoperusteena.

RL 3:8 a. Pykälän 1 momentti koskee vartio-, päivystys- tai poliisitehtävää suorittavan sotilaan oikeutta käyttää virkatehtävän suorittamiseksi tarpeellisia voimakeinoja. Pykälän 2 momentti sääntelee sotilaan oikeutta julkisoikeudelliseen hätävarjeluun taistelussa, merihädässä tai vastaavassa erityisen vaarallisessa tilanteessa. Pykälän 3 momentti sääntelee voimakeinojen käytön sotavangin paetessa.

Esimiesasemassa olevalla sotilaalla on käskyvalta alaisiinsa nähden. Jos alainen ei noudata esimiehen käskyä, hän syyllistyy niskoitteluun. Tällöin saadaan alaista vastaan käyttää niitä pakkokeinoja, joihin rikoksen johdosta voidaan lain mukaan ryhtyä, esimerkiksi ottaa hänet kiinni. Jos alainen väkivaltaisesti vastustaa kiinniottamista, häneen nähden voidaan käyttää RL 3 luvun 8 §:ssä säädettyä tavoin voimakeinoja. Esimiehellä on tällöin sanotun säännöksen mukainen julkisoikeudellinen hätävarjelu-oikeus.

Poliisimiehellä on RL 3 luvun 8 §:n 1 momentin mukaan oikeus voimakeinojen käyttöön silloin, kun joku tekee vastarintaa tai muulla tavoin vastustaa häntä. Voimakeinojen tulee olla sellaisia, että niitä voidaan virkatehtävän laatuun ja vastarinnan vaarallisuuteen nähden pitää puolustettavina. Voimakeinoja käytettäessä on siis harkittava, että ne ovat oikeassa suhteessa suojeltavaan etuun. Vahingon on annettava tapahtua tai virkatehtävä jätettävä suorittamatta, jos vastarinnan torjumiseen tarvittavat voimakeinot olisivat laadultaan sellaisia, että niiden käyttäminen johtaisi suojeltavana olevaan etuun nähden kohtuuttomiin seurauksiin.

Ehdotetun pykälän 1 momentin mukaan sotilaalla, joka suorittaa vartio-, päivystys- tai poliisitehtävää, on vastaavat valtuudet kuin poliisimiehellä. Selvennyksenä säädettäisiin lisäksi, että vartiomiehellä on oikeus voimakeinojen

käyttöön tapauksissa, jolloin hänen pysähtymiskäskystään huolimatta joku lähestyy vartioitavaa aluetta, vaikka sinne tuleminen on kielletty Voimakeinojen käyttöä harkittaessa otetaan huomioon muun muassa joukon tai vartioitavan kohteen turvallisuus. Säännöksen oikea soveltamiskäytäntö edellyttää, että vartio-ohjeiden määräyksissä porrastetaan vartiomiehen eri toimenpiteiden sallittavuus suhteellisuusperiaatteen mukaisesti.

Pykälän 2 momentin mukaan sotilaalla on taistelussa ja vastaavassa vaaratilanteessa oikeus käyttää kuuliaisuuden ja järjestyksen palauttamiseksi käskynalaista vastaan sellaisia voimakeinoja, joita voidaan pitää käskyn täyttämiseksi tai kielletyn teon estämiseksi puolustettavina. Voimakeinojen käyttöön saa ryhtyä, jos käskynalainen joko pakenee tai väkivaltaisesti vastustaa esimiestä taikka ei noudata tämän vaaran torjumiseksi antamaa käskyä, vaikka käsky on toistettu. Lisäksi edellytyksenä on, että käskynalaisen menettely vaarantaa joukon tai sen toiminnan. Käskynalaisen menettelyn tulee kohdistua esimiehen kieltoa tai käskyä vastaan, mutta voimakeinojen käyttöön ovat oikeutettuja muutkin kiellon noudattamista valvovat tai käskyä toteuttavat sotilaat, kuitenkin vain esimiehen nimenomaisesta käskystä.

Kiinniotettavaa, pidätettävää ja vangittavaa sekä tällaisen toimenpiteen johdosta vapautensa menettänyttä henkilöä vastaan voidaan RL 3 luvun 8 §:n 2 momentin mukaan käyttää voimakeinoja, milloin hän tekemällä vastarintaa tai pakenemalla koettaa välttää kiinnijoutumisen. Voimakeinojen laatu määräytyy sen mukaan, kuinka välttämätöntä asianomaisen kiinnisaaminen on. Geneven sotavankisopimuksen 42 artiklassa on säädetty, että aseiden käyttö sota-vankeja vastaan, erityisesti näiden paetessa tai yrittäessä paeta, on äärimmäinen keino, jota tulee edeltää asianhaarojen mukainen varoitus. Tämä on otettava huomioon voimakeinojen käytön sallittavuutta harkittaessa. Sopimusta vastaava säännös on otettu pykälän 3 momentiksi. Se koskee kaikkia julkisoikeudellisen hätävarjeluoikeuden piiriin kuuluvia henkilöitä.

Uudet säännökset, verrattuna RL 3 luvun 8 §:ään, eivät merkitse olennaista asiallista muutosta SRL 38 §:ään, jossa nyt on säädetty sotilaan oikeudesta voimakeinojen käyttöön. Sanottu pykälän 1 kohta koskee vartiomiehen oikeutta torjua hyökkäys tai käyttää voimakeinoja suojellakseen vartioitavanaan olevaa henkilöä tai omaisuutta. Kohdassa 2 on vartiomiehelle an-

nettu sanottu oikeus voimakeinojen käyttöön määrätyn edellytyksin henkilöä vastaan, joka kiellosta huolimatta lähestyy vartiopaikkaa. Pykälän 3 ja 4 kohta koskevat oikeutta väkivalan käyttöön vangittua tai muuten vapautensa menettänyttä henkilöä vastaan sekä 5 kohta esimiehen oikeutta voimakeinojen käyttöön alaistaan vastaan tietyissä tilanteissa. Sotilaalla ei ole nytkään oikeutta käyttää enempää väkivaltaa kuin tehtävän suorittamiseksi on tarpeen.

RL 3:9. Lainkohdassa on kysymys hätävarjelutilanteesta, jossa on käytetty tarpeettomia voimakeinoja. Pykälän nykyisen 2 momentin mukaan voidaan sille, joka on julkisen edun vaatiessa käyttänyt ankarampia voimakeinoja kuin saman luvun 8 §:n mukaan saatetaan pitää puolustettavina, tuomittavaa rangaistusta asianhaaran mukaan alentaa tai tekijä kokonaan vapauttaa rangaistuksesta. Sotilaan voimakeinojen käyttöön on sovellettava vastaavaa periaatetta. Tämän vuoksi on hätävarjeluun liioittelua koskevaan 9 §:n 2 momenttiin lisättävä viittaus uuteen 8 a §:ään.

Nykyisen RL 3 luvun 9 §:n 2 momentin mukaan voimakeinon käytön puolustettavuus harkitaan "asianhaaran mukaan". Tätä sanontaa on pidettävä liian epämääräisenä kaikissa hätävarjelutilanteissa. Tapaukset, joissa valtion käsky- ja määräämisvaltaa toteutettaessa joudutaan käyttämään voimakeinoja, saattavat suuresti poiketa toisistaan. Tuomioistuimen käytäntöä on pyrittävä ohjaamaan sen harkitessa kysymystä, onko käytetty ankarampia voimakeinoja kuin voidaan pitää puolustettavina. Nykyisen lain sanontaa "asianhaaran mukaan" on lakiehdotuksessa pyritty selventämään ilmaisulla "teon moitittavuutta vähentävien erityisten syiden perusteella".

Moitittavuus kuvaa teon oikeudenvastaisuuden astetta. Sen tulisi vaikuttaa rangaistuksen mittaamiseen. Voimakeinojen käyttäjä voidaan RL 3 luvun 8 tai 8 a §:ssä tarkoitetuissa tapauksissa tuomita joko täyteen tai 3 luvun 2 §:n mukaan alennettuun rangaistukseen taikka, jos siihen on lisäksi erittäin painavia syitä, vapauttaa kokonaan rangaistuksesta. Viimeksi mainittu edellytys merkitsee, että rangaistuksen tuomitsematta jättäminen tulee kysymykseen harvemmin kuin rangaistuksen alentaminen ja siten vain poikkeuksellisesti.

RL 3:10 a. Pykälä koskee esimiehen lainvastaisen käskyn merkitystä alaisen menettelyn anteeksiantoperusteena. SRL 35 §:n mukaan ri-

koksenteijä, joka on tehnyt rangaistavan teon esimiehensä käskystä, voidaan tuomita rangaistukseen ainoastaan siinä tapauksessa, että hän on poikennut käskystä tai hänen havaitaan ilmeisesti käsittäneen, että hän noudattamalla sitä tulisi rikkomaan lakia tai palvelusvelvollisuuttaan vastaan. Muita esimiessuhteita koskevaa vastaavaa säännöstä ei ole.

Uusi säännös koskisi vain sotilasta. Säännöksen laajentaminen koskemaan esimiessuhteita yleensä tutkitaan erikseen. Pykälän mukaan sotilasta ei tuomita rangaistukseen esimiehen käskystä tekemästään rikoksesta, paitsi jos hän on selvästi käsittänyt rikkovansa lakia taikka virkattai palvelusvelvollisuuttaan vastaan. Esimiehen käsky voi koskea rikoksen tekemistä, mutta käsky sinänsä voi toteuttaa rikoksen tunnusmerkistön, esimerkiksi vartiomies on yleensä oikeutettu ottamaan vastaan käskyjä vain tiettyiltä esimiehiltä. Jos käskynalainen on poikennut käskystä, on poikkeamisen merkitys harkittava kussakin yksittäistapauksessa erikseen. Pykälän mukaan käskynä on pidettävä sekä suullisesti että kirjallisesti annettua käskyä, esim. vartio-ohjetta.

Jos teko on tapahtunut sellaisissa olosuhteissa, ettei käskynalainen ole voinut jättää käskyä täyttämättä, hänet saadaan jättää rangaistukseen tuomitsematta. Sota-aikana saattaa syntyä tilanteita, jolloin käskynalainen, vaikka onkin käsittänyt tekonsa lainvastaisuuden, ei kaikesta huolimatta ole voinut jättää käskyä täyttämättä samalla saattamatta itseään esimerkiksi hengenvaaraan. Vaikka tällöin voitaisiin eräissä tapauksissa soveltaa RL 3 luvun 10 §:n säännöstä pakkotilasta, on katsottu tarpeelliseksi ehdottaa nimenomaan säädettäväksi, että käskynalainen saadaan jättää rangaistukseen tuomitsematta.

Lainvastaisen käskyn antanut esimies on joko yllyttäjänä tai välillisenä tekijänä rikosoikeudellisesti vastuussa teosta, joka on tehty hänen antamansa käskyn perusteella. Jos sotilas kieltäytyy täyttämästä esimiehen rikolliseen tekoon johtavaa käskyä, häntä ei tuomita rangaistukseen 45 luvun 7 §:ssä tarkoitettusta niskoittelusta.

SRL:ssa on yleisiä säännöksiä siitä, että rikoksesta erityistilanteissa määrätään säännönmukaista lievempi tai ankarampi rangaistus. Uusi RL 6 luku (466/76) sisältää säännökset

rangaistuksen mittaamisesta. Luvun 1 §:n mukaan tuomioistuimen on mitattava rangaistus niin, että se on oikeudenmukaisessa suhteessa rikoksen vahingollisuuteen ja vaarallisuuteen sekä rikoksesta ilmenevään tekijän syyllisyyteen. Säännöstä on sovellettava myös sotilasrikoksiin. Lisäksi RL 3 lukuun sisältyvä rangaistusasteikosta poikkeamista koskeva säännöstö tekee mahdolliseksi käyttää tarvittaessa lieviä seuraamuksia. Tämän vuoksi ja kun sotilasrikkosten rangaistusasteikot nyt harkitaan kokonaan uudelleen, lakiehdotuksessa ei ole tarvittu niitä SRL:n vastaavia säännöksiä, joissa luettelaa lieventävinä taikka raskauttavina pidettävät seikat. Kurinpitomenettelyä koskeva mittamissäännös tullaan sisällyttämään sotilaskurinpitosäännöksiin.

Erehtyminen sodan laeista ja tavoista voi antaa aiheen käyttää rangaistusasteikosta poikkeamista koskevaa säännöstöä. Sodan aikana voi sattu, että asianomainen luulee sodankäynnin sääntöjen sallimaksi teon, joka asiaa jälkeenpäin tutkittaessa kuitenkin havaitaan oikeudenvastaiseksi. Ruotsin laissa on asiasta erikoissäännös, joka oikeuttaa alentamaan rangaistusta tai kokonaankin vapauttamaan tekijän vastuusta. Lakiehdotukseen ei ole katsottu tarpeelliseksi ottaa erityistä säännöstä tällaisten tapausten varalta.

1.4. Maanpetoksesta (RL 12 luku)

Nykyinen SRL 7 luku sisältää säännöksiä valtio-, maan- ja sotapetoksesta. Sotilasrangaistussäännösten sisällyttäminen yleiseen rikoslakiin ei edellytä muutoksia valtiopetosta koskevaan RL 11 lukuun. Sitävastoin SRL:n kumoaminen edellyttää tehtäväksi RL 12 luvun maanpetosta koskeviin säännöksiin yhden lakitekni- sen lisäyksen. RL 40 luvun 6 a §:n mukaan rangaistaisiin virkarikoksena tuottamuksellisesti aiheutettu Suomen ulkoisen turvallisuuden kan- nalta tärkeiden tietojen luvaton ilmaiseminen.

RL 12:4. Vieraan vallan joukkoihin kuuluvat vakoilijat ja tuhotyöntekijät eivät ehdotuksen mukaan enää olisi sotilasrangaistussäännösten alaisia. SRL 53 §:n mukaan on sotapetoksesta rangaistu muun muassa sitä, joka saattaa vihollisen valtaan tai hävittää sotilaallisesti tai väestön toimeentulolle tarpeellisia laitoksia taikka ryhtyy vihollisen vakoilijaksi. Vakoilua kos-

keva SRL 67 §:n säännös on sovellettu sellaiseen vihollisen sotavoimiin kuuluvaan, joka on tullut salaa Suomeen tai sen sotatoimialueelle tai jättäytynyt tänne tarkoituksenaan turmella taikka huomattavasti vahingoittaa sotilaallisia laitoksia tai laitteita. Muiden kuin sotilaiden osalta tällainen menettely rangaistaan RL 12 luvun 2 §:n mukaan maanpetoksena.

RL 12 luvun 4 §:n 1 momentin mukaan on ulkomaalaista, joka Suomessa tai sen palveluksessa ollessaan tekee RL 12 luvun 1, 2 tai 3 §:ssä tarkoitettua tahallista tai tuottamuksellista maanpetoksen, rangaistava samalla tavoin kuin Suomen kansalaista.

Pykälään ehdotetaan lisättäväksi uusi 2 momentti, joka koskee vihollisen sotavoimiin kuuluvia henkilöitä. Heidät voitaisiin tuomita rangaistukseen vain RL 12 luvun 2 tai 3 §:ssä tarkoitetuista tahallisesta tai tuottamuksellisesta maanpetoksesta, mutta ei luvun 1 §:ssä rangaistavaksi säädetystä liittymisestä vieraan valtion sotaväkeen.

Rangaistavuuden edellytyksenä on, että he salaten kuuluvansa vihollisen joukkoihin osalevat Suomessa tai Suomen puolustusvoimien sotatoimialueella. Rangaistavaa sitä vastoin ei olisi esimerkiksi puolustusvoimien hallinnassa olevalle alueelle tunkeutuneen sotilaspukuisen henkilön tai järjestäytyneen osaston toiminta. Vihollisen vakoilijaa ei voida tuomita rangaistukseen muusta vakoilusta kuin siitä, mistä hänet tavataan.

1.5. Rikoksista julkista viranomaista ja yleistä järjestystä vastaan (RL 16 luku)

Ulkopuolisen yllytys ja avunanto sotilasrikokseen voidaan rangaista yleisten osallisuutta koskevien säännösten mukaan. Tämän vuoksi RL 16 luvun 9 ja 21 §, joissa on säädetty erikseen rangaistus ulkopuolisen avunannosta tai yllytyksestä eräisiin sotilasrikoksiin, ehdotetaan kumottaviksi. Ensiksi mainittu pykälä koskee asevelvollisen houkuttelemista jäämään pois kutsunnasta tai vakinaisesta palveluksesta ja jälkimmäinen lainkohta sotilaan auttamista karkaamaan.

RL 16:8. Pykälän mukaan rangaistaan julkinen kehottaminen rikoksen tekemiseen. Jos kehottaminen tarkoittaa tiettyjen törkeiden rikosten tekemistä, siitä määrätään 2 momentin nojalla rangaistus säännönmukaista ankaramman asteikon mukaan. Tällaisia rikoksia ovat nyt valtiopetos, maanpetos, kapina, joukkotuhonta, murha ja ryöstö sekä yleistä vaaraa hengelle, terveydelle tai omaisuudelle aiheuttava rikos. Kehottaminen rikokseen on rangaistava riippumatta siitä, onko kehottaminen johtanut rikoksen tekemiseen vai onko se jäänyt tuloksettomaksi.

Eräät RL 45 luvussa mainitut vaaralliset sotilasrikokset ovat rinnastettavissa edellä mainittuihin törkeisiin rikoksiin. Tällaisiksi sotilasrikoksiksi katsotaan ehdotuksen mukaan eräät sota-aikana tapahtuneet teot, jotka ovat omiaan aiheuttamaan erityistä vaaraa joukolle tai sen toiminnalle (5, 8, 10, 18 ja 20 §). Julkinen kehottaminen näihin sotilasrikoksiin ehdotetaan rangaistavaksi RL 16 luvun 8 §:n 2 momentin ankaramman asteikon mukaan riippumatta siitä, onko kehottamiseen syylästynyt sotilas vai ulkopuolinen henkilö.

1.6. Virkamiesten virkarikoksista (RL 40 luku)

Virkamiehen käsite on määritelty RL 2 luvun 12 §:ssä. Sen mukaan puolustusvoimien upseerin virassa ja toimiupseerin toimessa palvelevat sotilaat ovat virkamiehiä. Asevelvollisuuslain nojalla palvelevaan ei virkamiehiä koskevia säännöksiä sovelleta. SRL:ssa rangaistavaksi säädettyistä teoista eräät on katsottu virkarikoksiksi.

Virkarikoksia koskeva RL 40 luku olisi kokonaisuudessaan uudistettava. Tätä koskeva esitysehdotus sisältyy julkishenkilöstön oikeusasemakomitean I osamietintöön (1979: 26), jonka pohjalta valmistelutyö jatkuu erikseen. Tässä yhteydessä on rajoitettu tekemään vain välttämättömät muutokset. Ne koskevat 40 luvun 19 b §:ää (juopumus virantoimituksessa) ja virkarikoksen käsitteen täsmentämistä (22 §:n uusi 2 momentti).

Lakiehdotuksen mukaan sellainen sotilas, joka RL 2 luvun 12 §:n mukaan on virkamies, tekee virkarikoksen syylistyessään 40 luvun

1—19 a §:ssä sekä 45 luvussa tarkoitettuihin tekoihin. RL 40 luvun 20 ja 21 §:ää ei sovelleta sotilaisiin. Virkamiesasemassa olevaan sotilaaseen ei ole tarpeen soveltaa näissä pykälissä säädettyä viraltapanoseuraamusta heidän erityisen virkamiesoikeudellisen asemansa takia.

RL 40:19 b. Pykälän mukaan rangaistaan virkamiestä, joka on juopuneena virantoimituksessa. Pykälän 2 momentti sisältää viittauksen kirkkolakiin (635/64), jonka 105 §:ssä on vastaava evankelis-luterilaisen kirkon pappia koskeva rangaistussäännös. Juopumuksesta virantoimituksessa on rangaistussäännös myös ortodoksisesta kirkkokunnasta annetun lain (521/69) 48 §:ssä.

Sotilaan päihitymys palveluksessa ehdotetaan rangaistavaksi RL 45 luvun 22 §:ään otettavan erityissäännöksen nojalla. Laintarkastuskunta ei ole puoltanut RL 40 luvun 19 b §:n muutamista. Kun sotilaiden juopumus palveluksessa olisi rangaistava yhdenmukaisin perustein riippumatta siitä, onko tekijä virkamies vai ei, RL 40 luvun 19 b §:ää ei ehdotetun muutoksen mukaan olisi sovellettava lainkaan sotilaisiin.

Kyseisen rikoksen nimeksi ehdotetaan juopumus virantoimituksessa. Pykälää olisi sovellettava vain, jollei teosta ole muualla erikseen säädetty rangaistusta. Rangaistusseuraamuksina olisivat edelleen sakko ja virantoimituksesta erottaminen. Viraltapanoseuraamusta voitaisiin käyttää, jos siihen on erityisiä syitä. Sanonnallisesta erosta huolimatta säännöksen ei ole tarkoitettu johtavan ankarampaan rangaistuskäytäntöön kuin nykyisen lain vastaavan käsitteen ”erittäin raskauttavat asianhaarat” tulkinta. Pykälän 2 momentin viittaus kirkkolakiin poistettaisiin tarpeettomana, koska pykälä muutetussa muodossaan on toissijainen kirkkolain ja ortodoksisesta kirkkokunnasta annetun lain säännöksiin nähden.

RL 40:22. Pykälän 2 momentin mukaan sotilasarangaistussäännösten alaisten virkamiesten virkarikoksia ovat myös ne rikokset, joista säädetään rangaistus RL 45 luvussa.

1.7. Sotilasrikoksista (RL 45 luku)

RL:n uuden 45 luvun alkuun sijoitettaisiin sotilasarangaistussäännösten soveltamisalaa kos-

kevat pykälät (1—3 §). Luvun rangaistussäännökset jakautuvat seuraavasti: luvaton poissaolo ja muu palveluksen välttäminen (4—6 §), kuullisuusrikokset (7—11 §), esimiesrikokset (12—14 §), palvelusrikokset (15—20 §), salahanke (21 §) ja järjestysrikokset (22—26 §). Luvun viimeinen jakso käsittää sotavankeja koskevat erityiset säännökset (27—29 §).

SRL:ssa on sotilasrikoksen käsitettä laajennettu siten, että yleisessä rikoslaissa rangaistavaksi säädetty teko on viittausäännöksellä määrätty rangaistavaksi myös SRL:ssa (epävarsinainen sotilasrikos). SRL:ssa käytetty lain-säädäntötapa on ollut tarpeen sen osoittamiseksi, mitä rikoksia koskevat asiat käsitellään sota-tuomioistuimenmenettelyssä. Uudessa järjestelmässä tämä osoitetaan sotilasoikeudenkäyntilakiin sisällytettävillä säännöksillä.

Rikoksen johdosta tapahtuvasta luovuttamisesta annetun lain (456/70) 5 §:n mukaan sotilasrikoksena pidettävästä teosta ei saa rikoksentekijää luovuttaa Suomesta toiseen valtioon. Säännös tulisi koskemaan vain RL 45 luvussa tarkoitettuja varsinaisia sotilasrikoksia. Rikoksen johdosta tapahtuvasta luovuttamisesta Suomen ja muiden pohjoismaiden välillä annetun lain (270/60) mukaan voi pohjoismaiden välinen rikoksentekijän luovuttaminen tapahtua myös sotilasrikoksesta.

1.7.1. Soveltamisala (RL 45: 1—3)

Yleistä

Sotilasarangaistussäännösten alaisten henkilöiden määrittely merkitsee pohjan luomista koko sotilasrikosoikeuden soveltamiselle henkilöllisessä suhteessa. Se osoittaa henkilöt, joihin sovelletaan sotilasoikeudenkäyntisäännöksiä ja sotilaskurinpitolakia sekä eräitä muita sotilaita koskevia säädöksiä.

Soveltamisalaa määriteltäessä johtavana ajatuksena on ollut, että sotilasarangaistussäännösten alaisiksi on saatettava ainoastaan ne puolustusvoimissa palvelevat, joiden velvollisuudet välittömästi liittyvät asevoimin tapahtuvaan toimintaan. Tätä soveltamisalan supistamista nykyisestä on valmistelutyön eri yhteyksissä arvosteltu. Laintarkastuskunta ehdotti lausunnossaan, että koska puolustusvoimien eri viroissa, toimissa, tehtävissä ja työsuhteissa palvelevien henkilöiden tehtävien laatu ei usein-

kaan poikkea varsinaisten sotilashenkilöiden tehtävistä, olisi puolustusvoimien kurinalaisuuden ja henkilökunnan tasapuolisen kohtelun turvaamiseksi välttämätöntä ulottaa sotilasrangaistussäännösten soveltaminen koskemaan kaikkea sellaista henkilöstöä, joiden asema edellyttää rinnastamista sotilashenkilöihin. Yhtyen eduskunnan toisen lakivaliokunnan vuonna 1969 esittämään kannanottoon hallitus kuitenkin on päätenyt ehdotukseen, jonka mukaan sotilasrangaistussäännösten soveltamisala olisi rajoitettava rauhan aikana suppeaksi, vain sotilaita koskevaksi. Muita puolustusvoimien viran- ja toimenhaltijoita koskee yleinen virkavastuu. Sota-aikana sen henkilöpiirin, johon sotilasrangaistussäännöksiä sovelletaan, tulee ymmärrettävästi olla laajempi.

Vaikutena soveltamisalan määrittelemisessä on se, että puolustusvoimien tehtävien täyttämisen edellyttää nykyaikana yksinomaan sotilastehtävissä toimivien lisäksi muutakin henkilökuntaa. Näiden tehtävät saattavat liittyä sotilaalliseen toimintaan niin läheisesti, että heidät on velvollisuuksiensa puolesta rinnastettava varsinaisiin sotilashenkilöihin. Puolustusvoimissa palvelee aina myös henkilöitä, joiden velvollisuudet eivät edellytä korostettua rikosoikeudellista vastuuta.

Soveltamisalaa määriteltäessä voidaan esittää vaihtoehtoisia ratkaisuja. Sotilasrangaistussäännösten alaiset voidaan määritellä samaan tapaan kuin virkamiehet RL 2 luvun 12 §:ssä. Sanottuun yleissäännökseen perustuva ratkaisu saattaisi aiheuttaa tulkintavaikeuksia ja olisi siten rangaistussäännösten soveltamiskäytännön ennustettavuuden kannalta epätydyttävä. Toisen mahdollisuus olisi se, että RL 2 luvun 12 §:ää vastaavaa yleissäännöstä täydennettäisiin asetuksella tai muulla alemmanasteisella säädöksellä. Tätä ei kuitenkaan ole pidettävä periaatteelliselta kannalta hyvänä vaihtoehtona.

Käytettäväksi jää näin ollen ratkaisu, jonka mukaan laissa pyritään mahdollisimman tyhjentävästi luettelemaan ne henkilöryhmät ja tehtävät, joihin sotilasrangaistussäännöksiä sovelletaan. Määrittely perustuisi puolustusvoimien viroista ja toimista annettuun lakiin, asevelvollisuuslakiin sekä sotatilasta annettuun lakiin (303/30).

Järjestelmän saattamiseksi joustavammasi ehdotetaan, että soveltamisalaa voidaan asettaa supistaa, mutta ei laajentaa. Soveltamis-

alaa koskevia säännöksiä laadittaessa on otettava huomioon myös ne rajavartiolaitoksessa ja suomalaisessa valvontajoukossa palvelevat henkilöt, jotka tulisi edellä selostettua periaatetta vastaavasti soveltaen saattaa sotilasrangaistussäännösten alaisiksi.

Soveltamisalan piiriin kuuluvat jakautuvat kahteen pääryhmään. Ensimmäiseen ryhmään kuuluvat ne, joihin sotilasrangaistussäännöksiä sovelletaan sekä rauhan että sodan aikana, eli sotilaat (45:1). Toisen ryhmän muodostavat ne, jotka kuuluvat säännösten alaisuuteen vain sodan aikana (45:2).

Soveltamisala rauhan aikana

RL 45:1. Pykälän 1 momentin mukaan RL 45 luvun alaisia ovat sotilaat. Sotilaita ovat 2 momentin mukaan puolustusvoimien sotilasviroissa tai -toimissa palvelevat, julkisoikeudellisen palvelussopimuksen perusteella palvelevat, aseellisina tai aseettomina asevelvollisuuttaan suorittavat sekä sotilasopetuslaitosten oppilaat. Lainkohdan 3 momentti sisältää viittauksen muihin lakeihin tuleviin sotilaan määritelmää täydentäviin säännöksiin.

Puolustusvoimien virat ja toimet on lueteltu puolustusvoimien viroista ja toimista annetun lain 1 §:ssä. Siihen ehdotetaan tässä yhteydessä lisättäväksi uusi 3 momentti, jossa todettaisiin sotilasvirat ja -toimet erotukseksi muista puolustusvoimien viroista ja toimista. Virkoja ja toimia perustettaessa olisi samalla aina ratkaistava, onko asianomainen viran- tai toimenhaltija määrättävä sotilasrangaistussäännösten alaiseksi vai ei. Nykyisen SRL 5 §:n 1 momentin mukaan voimassa oleva järjestely, jonka puitteissa puolustusvoimiin kuuluvat siviilivirkamiehet tuomitaan rauhan aikana virkarikoksista SRL:n säännösten nojalla, ei ole uudessa järjestelmässä tarpeen, koska heihin soveltuu virkarikoksia yleensä koskeva RL 40 luku.

Julkisoikeudellisen palvelussopimuksen perusteella palvelevia ovat lähinnä värvätyt. Puolustusvoimista annetun asetuksen (274/75) 38 §:ssä on säännös puolustusvoimien värvätyistä henkilöstöstä. Värvätty henkilökunta otetaan puolustusministeriön antamien ohjeiden mukaan puolustusvoimiin henkilökohtaisin palvelussitoumuksin. Värvättyihin voidaan rinnastaa eräät muut puolustusvoimissa sopimuksen pe-

rusteella palvelevat henkilöt, esimerkiksi soitto-oppilaat.

Asevelvollisista ovat sotilaita sekä varusmiehinä että reserviläisinä palvelevat. Heidän palveluksensa perustuu asevelvollisuuslain mukaiseen palvelukseenastumismääräykseen. Aseettomasta palveluksesta ja siviilipalveluksesta annetun lain (132/69) säännösten mukaan voidaan asevelvolliset, joita uskonnolliseen tai eettiseen vakaumukseen perustuvat vakavat omantunnon syyt estävät suorittamasta asevelvollisuuttaan aseellisenä, määrätä palvelemaan aseettomina puolustusvoimissa taikka siviilipalvelukseen. Heistä aseettomina palvelevat ovat sotilasrangaistussäännösten alaisia asevelvollisia. Siviilipalvelusmiehiin ei sovelleta sotilasrangaistussäännöksiä.

Sotilasopetuslaitosten oppilaat ovat yleensä sotilasrangaistussäännösten alaisia jollakin edellä mainitulla perusteella. Heillä saattaa olla esimerkiksi sotilasvirka. Kadettikoulussa palvelevat kadetit eivät kuitenkaan olisi sotilasrangaistussäännösten alaisia ilman erityissäännöstä. Toisaalta on sotilasopetuslaitoksissa palvelevia koskeva säännös rajoitettava vain sotilasvirkaan tai -toimeen koulutettaviin.

Rajavartiolaitoksessa ja suomalaisessa valvontajoukossa palvelevat ovat nykyisin sotilasrangaistussäännösten alaisia. Sotilasrangaistussäännösten tarkoituksen toteuttamiseksi on riittävää, että ainoastaan niihin rajavartiolaitoksessa ja suomalaisessa valvontajoukossa palveleviin, joiden tehtävät ja velvollisuudet ovat samankaltaisia kuin puolustusvoimissa palvelevilla sotilailla, sovelletaankin sotilasrangaistussäännöksiä ja niihin liittyviä RL:n yleisen osan säännöksiä. Pykälän 3 momenttiin sisältyy viittaus rajavartiolaitoksesta ja suomalaisesta valvontajoukosta annettuihin lakeihin. Hallituksen esitykseen sotilaskurinpitolain sisältyy myös ehdotukset laeiksi rajavartiolaitoksesta annetun lain (5/75) 9 §:n ja suomalaisesta valvontajoukosta annetun lain (276/64) 6 §:n muuttamisesta.

Virkarikoksesta voidaan tuomita vain valtion tai suomalaisen julkisyhteisön palveluksessa oleva taikka muu RL 2 luvun 12 §:ssä tarkoitettu henkilö. Sotilasrangaistussäännösten soveltamisala ehdotetaan ulotettavaksi myös Yhdistyneiden Kansakuntien palveluksessa oleviin suomalaisiin sotilaisiin, jotka toimivat erilaisissa suomalaisesta valvontajoukosta annetussa laissa tarkoitetuissa johto-, valvonta- tai tarkkailutehtävissä.

Soveltamisala sota-aikana

RL 45:2. Sotatilain 3 §:n 2 momentissa tarkoitetaan sota-ajalla sitä aikaa, jolloin valtakunta tai osa siitä on julistettu sotatilaan. Pykälän 1 momentin mukaan sotilasrangaistussäännösten soveltamisala laajenisi käsittämään sota-aikana kaikki puolustusvoimissa palvelevat henkilöt. Soveltamisalan laajennus koskisi puolustusvoimien siviiliviroissa ja -toimissa palvelevia sekä työsopimussuhteisia työntekijöitä, eräissä liikenne- ja tiedotuslaitoksissa palvelevia sekä niitä työvelvollisia, jotka palvelevat puolustusvoimissa tai sotilaallisesti järjestetyissä joukoissa tai laitoksissa.

Sota-aikana sotilasrangaistussäännösten alaisia olisivat siis puolustusvoimien muissakin kuin sotilasviroissa ja -toimissa palvelevat sekä muussa kuin satunnaisessa tai lyhytaikaisessa työsopimussuhteessa palvelevat. Lyhytaikaisena pidetään työsopimussuhdetta, jonka kestoajaksi kuukaudeksi tai esimerkiksi kesäkaudeksi. Satunnainen työsopimussuhde olisi lähinnä kysymyksessä silloin, kun on sovittu tietyn määrältään rajoitetun työn suorittamisesta.

Sotatilain 21 §:n nojalla valtioneuvosto voi sota-aikana oikeuttaa sotilaspäälystön ottamaan puolustusvoimien hallintaan maa-, meri- ja ilmailiikennettä palvelevia laitoksia sekä tiedotuslaitoksia siinä laajuudessa kuin sotatoimien turvaamiseksi katsotaan tarpeelliseksi. Lain 48 §:n mukaan näissä laitoksissa palvelevat ovat virkatoiminnassaan samassa asemassa kuin vakinaisessa väessä olevat sotilashenkilöt ja heihin sovelletaan SRL:n sekä sotatuomioistuimista ja oikeudenkäynnistä niissä annetun lain säännöksiä. Kun soveltamisalaa koskeva säännös otetaan rikoslakiin, käy sotatilain 48 § tarpeettomaksi.

Työvelvollisuuslaissa (418/42) jaetaan työvelvolliset kahteen ryhmään siten, että yleisen työvelvollisuuden piiriin kuuluvat 18—54 vuotiaat Suomen kansalaiset ja rajoitetun työvelvollisuuden piiriin 15—17 ja 55—64 vuotiaat kansalaiset. Työvelvollisuutta koskevia säännöksiä sovelletaan sota-aikana.

Rajavartiolaitoksessa palvelee myös siviiliviran tai -toimenhaltijoita sekä työsopimussuhteista henkilöstöä. Pykälän 2 momentin mukaan sotilasrangaistussäännösten alaisia olisivat sota-aikana 1 momentissa mainittuja tehtäviä vastavia tehtäviä hoitavat muuallakin kuin puolus-

tusvoimissa palvelevat. Säännös vastaa RL 45 luvun 1 §:n 3 momenttia.

Tässä pykälässä tarkoitetut henkilöt eivät olisi sotilaita. Sotilasrangaistussäännöksistä soveltuisivat heihin lähinnä vain RL 45 luvun 15 ja 16 §:ssä olevat palvelusrikoksia koskevat säännökset.

Sotilasrangaistussäännösten soveltamisala laajenisi sota-aikana koskemaan myös sotavankkeja. Heitä koskevat säännökset ovat RL 45 luvun 27—29 §:ssä. Heihin sovellettaisiin sotilaita koskevia säännöksiä kuitenkin noudattaen Suomea velvoittavissa kansainvälisissä sopimuksissa olevia rajoittavia määräyksiä.

Ehdotuksessa on sodanaikainen soveltamisala suppeampi kuin nykyisessä laissa. SRL 4 §:n mukaan sovelletaan sanottua lakia jokaiseen, joka asianomaisella luvalla oleskelee sota-aluksessa tai liikekannallepannussa sotaväen osastossa. Sotilasrangaistussäännöksiä sovelletaan SRL 6 §:n mukaan myös muun muassa sota-toimialueella oleskelevaan henkilöön, milloin puolustusvoimien ylipäällikkö on julistuksellaan niin määrännyt. Säännösten ensisijainen tarkoitus on ollut, että mainittujen henkilöryhmien tekemät rikokset voidaan käsitellä sotilasoikeudenkäyntimenettelyssä. Uudessa lainsäädännössä vastaavaan järjestelyyn johtavat säännökset sisällytetään sotilasoikeudenkäyntilakiin.

Laintarkastuskunnan lausunnossa on kiinnitetty huomiota siihen, että sotatilán julistaminen ei muodollisena toimenpiteenä kaikilta osin peitä mahdollisia kriisitilanteita, joissa saattaa olla tarve puolustusvoimien kurinalaisuuden tehostamiseen. Sen vuoksi laintarkastuskunta on ehdottanut säännöstä, jonka mukaan sodan uhatessa Suomea tai muualla käytävästä sodasta aiheutuvien erityisten olosuhteiden niin vaatiessa voitaisiin asetuksella säätää, että RL 45 luvun sota-aikaa koskevia säännöksiä on sovellettava, vaikka sotatila ei ole julistettu. Ruotsin rikoskaareissa on vastaava niin sanottua valmiustilaa (beredskapstillstånd) koskeva säännös. Koska tarvetta valmiuslainsäädännön aikaansaamiseen on selvitetty parlamentaarisen valmiuslainsäädäntökomitean mietinnössä (1979: 60), ei säännöstä sotilasrangaistussäännösten soveltamisalan laajentamisesta sanotulla tavalla ole tähän esitykseen sisällytetty.

Soveltamisalaa koskevat täydentävät säännökset

RL 45:3. Pykälän 1 momentti koskee sotilasrangaistussäännösten soveltamisen ajallista ulottuvuutta. Ajasta, jolloin sotilasrangaistussäännöksiä sovelletaan, säädetään asetuksella. Sanottu aika alkaisi yleensä silloin, kun sotilas on annetun määräyksen tai kutsun mukaisesti astunut tai ollut velvollinen astumaan palvelukseen, ja kestää siihen saakka kunnes palvelus on päättynyt. Muun henkilön osalta on määräävä se aika, jonka esimerkiksi 2 §:ssä tarkoitettu olosuhde kestää. Sotilas, joka on otettu rangaistuskaitokseen suorittamaan vankeusrangaistusta tai samalla kertaa täytäntöönpantavaa arestirangaistusta, ei olisi sinä aikana sotilasrangaistussäännösten alainen. Jos asevelvollisuutta suorittava sotilas on luvattomasti poissa palveluksesta, hän ei vapaudu sotilasrangaistussäännösten alaisuudesta.

Käytännössä saattaa tapahtua, että asevelvollisen palvelusaika päättyy sinä aikana, jolloin hän on suorittamassa arestirangaistusta, taiikka että arestirangaistus tulee täytäntöönpantavaksi vasta, kun rangaistusta on vapautunut palveluksesta. Tällaisten tilanteiden varalta on säädetty SRL 3 §:n 6 kohdassa (1/72), että ne, jotka eivät ole enää palveluksessa, mutta suorittavat arestirangaistusta, ovat SRL:n alaisia.

Niiden tapausten varalta, että arestiin tuomitun säännönmukainen palvelusaika päättyisi rangaistusajan kestäessä, ei ole tarpeen ottaa säännöksiä rikoslakiin. Tarkoituksenmukaisinta on, että rangaistusta palveluksesta vapautuminen niissä tapauksissa lykkäytyisi ja hän olisi sotilasrangaistussäännösten alainen, kunnes rangaistusaika on kulunut umpeen. Tätä koskeva säännös ehdotetaan otettavaksi asevelvollisuuslain 8 §:n 4 momentiksi. Sotilasrangaistussäännösten soveltamisesta henkilöön, joka palveluksesta vapauduttuaan joutuisi suorittamaan arestia, säädettäisiin sotilaskurinpitolaissa.

Pykälän 2 momentti oikeuttaa poikkeamaan soveltamisalaa yleensä koskevista säännöksistä. Ehdotettu lakitekninen järjestely, että 1 ja 2 §:ssä lausutaan, ketkä ovat rauhan ja ketkä sodan aikana sotilasrangaistussäännösten alaisia, olisi sellaisenaan kaavamainen ja voisi joissakin tapauksissa johtaa epätydyttäviin sovellutuksiin. Tällä on merkitystä etenkin silloin, kun joihinkin sovellutusalan piiriin saatettuihin ryhmiin kuuluu sellaisissa tehtävissä toimivia, joi-

hin sotilasrangaistussäännöksiä ei ole ehdottoman välttämätöntä soveltaa. Jotta soveltamisalan piiri olisi tarkoituksenmukaisesti rajattu, tulisi soveltamisalaa voida asetusteitse supistaa.

RL 45 luvun 3 §:n 2 momentin mukaan soveltamisalaa voidaan kokonaisuudessaan tai vain eräiden sotilasrangaistussäännösten osalta supistaa tiettyjen henkilöiden suhteen, mikäli se heidän virka-asemaansa tai tehtäviensä laatuun nähden katsotaan tarkoituksenmukaiseksi. Säännös koskee myös muiden lakien kuin suoraan RL 45 luvun nojalla sen alaisuuteen kuuluvia, esimerkiksi rajavartiolaitoksen henkilökuntaa.

Rajoituksia harkittaessa on merkitystä sillä, kuinka läheisesti palvelustehtävät liittyvät sotilaalliseen toimintaan. Rauhan aikana sellaisia sotilasvirkoja, joihin ei juuri liity sotilaallista käskyvaltaa, ovat muun muassa sotilaspapin virat. Sotilaspapit ovat lisäksi virka- ja käytösvirheiden osalta kirkkolain alaisia. Osa värvätyistä henkilöstöstä on naisia, jotka toimivat erilaisissa huolto- ja toimistotehtävissä. Värvätyistä yleensä vain miehet on syytä katsoa sotilaiksi ja siten sotilasrangaistussäännösten alaisuuteen kuuluviksi.

Ehdotetun säännöksen tärkein merkitys on ilmeisesti siinä, että soveltamisalan sota-aikaiset laajennukset voidaan pysyttää tarkoituksenmukaisissa rajoissa. Jos asetuksella voitaisiin laajentaa soveltamisalaa, tämä voisi vaarantaa henkilöstön oikeusturvaa.

1.7.2. Rangaistussäännökset (RL 45: 4—26)

Yleistä

RL:ssa pyritään perusr rikosten rangaistusasteikot määräämään yleisimmin esiintyviä tyyppitapauksia silmälläpitäen. Käytännössä saattaa esiintyä RL 6 luvussa tarkoitettuja rangaistuksen koventamis- tai lieventämisperusteita. Eräissä tapauksissa tekoa on rikoslajiin liittyvien erityisten seikkojen perusteella arvosteltava toisella tavalla kuin tyyppitapauksia. Tällöin on säännönmukaisen asteikon lisäksi säädetty erityisiä rangaistusasteikkoja. RL:ia uudistettaessa on rikoksen törkeys yleensä ilmaistu eri rikoksia koskevissa tunnusmerkistöissä esimerkein valaistulla yleislausekkeilla.

SRL:ssa on lukuisissa säännöksissä eri rangaistusasteikko toisaalta rauhan aikana ja toisaalta sodan aikana tapahtuneita rikollisia tekoja

varten. Rikosta varten voi olla ankarampi asteikko, jos teosta on sotatoimille erittäin haitallinen seuraus (71 §) tai rikoksen tekee kaksi tai useammat siitä keskenään sovittuaan (79 §).

Lakiehdotuksessa on SRL:n yksityiskohtaiset rangaistussäännökset korvattu yleisempään muotoon kirjoitetuilla säännöksillä. Pykälien lukumäärä on siten olennaisesti vähentynyt. Sotilasrikoksia koskevaa seuraamusjärjestelmää on lievennetty sekä eri rikoksista määrättyjen rangaistusten keskinäistä suhdettakin tarkistettu. Sotilasrikokset on monessa tapauksessa jaettu eri ryhmiin siten, että perusr rikoksen ohella on lakiin otettu sen lievempää ja törkeämpää teko-muotoa koskevat säännökset. Tällöin perusr rikoksen rangaistusasteikkoa ei ole tarvinnut säätää liian laajaksi. Tavallisin perusr rikoksesta seuraavan vankeuden enimmäismäärä on kaksi vuotta. Samaa perustyyppiä olevien rikosten rangaistusasteikot on siten porrastettu, että ne osittain peittävät toisensa.

Eräisiin perusr rikoksia koskeviin säännöksiin on lisäksi otettu sota-aikana sovellettava säännönmukaista ankarampi rangaistusasteikko. Sotilasorganisaation toimintavalmiuteen sen korostuimmassa muodossa liittyy toimintojen automaattisuus, joka mahdollistaa toimintakyvyn säilyttämisen vaikeimmissakin oloissa. Koulutuksen luoman tehokkuuden säilyminen voi taistelussa tai vastaavassa erityisessä vaaratilanteessa joutua erittäin kovalle koetukselle. Tällöin lisätyillä rangaistushkilla voidaan kyetä pitämään osasto toimintavalmiina. Rangaistusten tehoa ja niiden käytön tarkoituksenmukaisuutta ei meillä saatujen kokemusten valossa kuitenkaan saa yliarvioida.

Teon erityinen vaarallisuus on lakiehdotuksen eräissä säännöksissä se peruste, jonka mukaan rikokseen sovellettaisiin ankaraa rangaistusasteikkoa. Rikoksen on oltava omiaan aiheuttamaan sota-aikana erityistä vaaraa joukolle tai sen toiminnalle. Vahingon syntymisen todennäköisyyden asteella on tärkeä merkitys teon vaarallisuutta arvosteltaessa; mitä suurempi tuo todennäköisyys on, sitä useammin rikosta on pidettävä vaarallisena ja erityisen ankarasti rangaistavana. Laintarkastuskunnan mielestä olisi näissä tapauksissa sopivampaa käyttää käsitettä törkeä sotilasrikos. Kun kuitenkin törkeän rikoksen käsitteellä on uudessa rikoslainsäädännössä oma rajattu sisältönsä, esitystä laadittaessa on edelleen käytetty rikosnimeä vaarallinen sotilasrikos.

Luvaton poissaolo ja muu palveluksen välttämisen (RL 45: 4—6)

Palveluksen käsitettä on käytetty luvaton poissaoloa ja muuta palveluksen välttämistä koskeissa rangaistussäännöksissä merkitsemään koko sitä aikaa, joka jää sotilasrangaistussäännösten sovellettavuuden alkamis- ja päättymishetken välille. Tällainen ajanjakso on esimerkiksi varusmiespalvelusaika. Palvelustehtävä on suppeampi käsite, jota käytetään eräiden muiden pykälien tunnusmerkistöissä.

Varusmiesten kannalta on palveluksen sekä paikallaolo- ja vapaa-ajan käsitteillä tärkeä merkitys. Varusmies on palveluksessa, kun hän suorittaa viikko-, päivä- tai muiden ohjelmien mukaista tai esimiehen toimivaltansa puitteissa määräämää tehtävää. Paikallaoloksi katsotaan aika, jolloin varusmies on velvollinen oleskelemaan määrättyssä paikassa tai määrätyllä alueella. Sanottu velvollisuus hänellä on palveluksessa taikka varautuessaan palveluksen alkamiseen. Vapaa-ajaksi luetaan kaikki paikallaoloajan ulkopuolelle jäävä aika. Vapaa-aikana varusmies saa poistua kasarmialueelta, eikä hänellä ole liikumisrajoituksia, ellei häntä ole kurinpidollisesti määrätty poistumiskieltoon.

Sotilas saa poistua joukosta tai palveluspaikasta vapaa-aikana ja muulloinkin esimiehen luvalla, esimerkiksi lomalle. Vapaa-ajan ja loman päätyttyä hän on velvollinen palaamaan takaisin palveluspaikkaansa. Palkattuun henkilökuntaan kuuluvilla on rauhan aikana periaatteessa rajoitukseton liikkumisvapaus, joten poissaolo palveluksesta tulee useimmiten rangaistavaksi virkavelvollisuuden rikkomisena. Sotiaikana luvaton poissaolo ja karkaamista koskevilla säännöksillä on kantahenkilökunnan osalta sama merkitys kuin muidenkin sotilaiden kohdalla.

Samassa asemassa kuin vakinainen palvelus ovat kertausharjoitukset ja ylimääräinen palvelus, joihin reserviin kuuluvia asevelvollisia voidaan kutsua, sekä reservin ja nostoväen harjoitukset, joihin voidaan kutsua liikekannallean aikana. Paikallaolovelvollisuuden täyttämisen tehosteena ovat tarpeen erityiset rangaistussäännökset. Lisäksi on säädetty rangaistavaksi muu menettely, jolla sotilas pyrkii vapautumaan palveluksesta, esimerkiksi hankkimalla vilpillisesti loman tai vahingoittamalla palveluskuntoaan.

Luvaton poissaolo ja karkaaminen (45:4). Luvattomasta poissaolosta rangaistaan pykälän 1 momentin mukaan sotilasta, joka luvattomasti poistuu siitä joukosta tai paikasta, jossa hänen

on palveltava, taikka jää sinne määräaikana saapumatta. Pykälän mukaan rangaistaan siis myös sitä, joka loman päätyttyä tai muussa siihen verrattavassa tapauksessa jää ilman lailista estettä määräaikana palvelukseen saapumatta. Vapaa-ajan ja loman päättymiseen verrattavia tapauksia ovat siirto joukko-osastosta toiseen tai pääseminen pois sairaalasta, jos asianomaisen on ilmoitauduttava määräaikana palveluspaikassaan. Samassa asemassa on myös rangaistuslaitoksesta vapautunut sotilas, jos hänen on ehdonalaiseen vapauteen päästessään tai rangaistuksensa kokonaan suoritettuaan palattava takaisin joukkoonsa jatkaamaan palvelusta. Rangaistuslaitoksesta vapautuneen ilmoittautumisvelvollisuudesta säädettäisiin asetuksella.

Määrävänä luvaton poissaoloa koskevan säännöksen tunnusmerkistössä on paikallaolovelvollisen tosiasiallinen poissaolo siten, että asianomainen sotilas ei ole paikalla palveluksen aikana. Viikonloppuvapaailla tai muuten vapaaajalla olevaa sotilasta eivät liikkumisrajoitukset yleensä koske. Jos hänet on määrätty olemaan varalla palvelustehtäviä varten, jotka ennakoita eivät aina ole tiedossa, esimerkiksi hälytyskomennuskuntaan kuuluvana, hänen on oltava paikalla valmiina palvelukseen.

Säännöksen mukaan rangaistaisiin myös sitä, joka jää määräaikana saapumatta vakinaiseen palvelukseen tai reservin kertausharjoitukseen taikka joka kutsun saatuaan jää määräaikana ilmoittautumatta liikekannalleepannussa joukossa.

Pykälän 2 momentti koskee karkaamista. Luvattoman poissaolon ja karkaamisen ero ei lakiehdotuksen mukaan määräydy muodollisin perustein eli poissaolopäivien luvun mukaan. Olennainen tunnusmerkki ei myöskään ole se, onko rikoksentekijän tarkoituksena ollut pysyvästi tai pitemmän aikaa karttaa palvelusta. Käytännössä on vaikeata pelkkien ulkonaisten seikkojen perusteella päätellä, mikä on ollut rikoksentekijän tarkoitus. Tämän vuoksi laintarkastuskunnan ehdotusta tunnusmerkistön sitomisesta tietyn pituiseen poissaoloon ei ole toteutettu. Poissaolosta johtuvat hallinnolliset toimenpiteet, esimerkiksi asianomaista koskevan etsintäkuulutuksen antaminen, voidaan edelleenkin määrätä perustumaan poissaolopäivien lukumäärään.

Lakiehdotuksen mukaan luvattoman poissaolon ja karkaamisen ero riippuu siitä, onko poissaolosta aiheutunut tai voinut aiheutua olennaista haittaa palvelukselle tai sotilaan koulutukselle. Harkinnassa on otettava huomioon

aika, jonka sotilas on ollut tai tarkoittanut olla poissa. Jos tosiasiallinen poissaolo on kestänyt lyhyen ajan, rikoksella ei ole useinkaan ollut oleellista vaikutusta sotilaan koulutukseen eikä teko ole aiheuttanut olennaista haittaa muulle palvelukselle. Luvattomasta poissaolosta on kysymys myös silloin, kun kyseistä rikosta on muusta syystä pidettävä vähäisenä. Näin saattaa olla esimerkiksi silloin, kun luvattomasti poissaollut kohtuullisessa ajassa vapaaehtoisesti palaa joukkoonsa taikka ilmoittautuu poliisi- tai sotilasviranomaisille.

Lakiehdotuksen mukaan luvattomasta poissaolosta seuraa kurinpitorangeistus tai vankeutta enintään 6 kuukautta sekä karkaamisesta vankeutta enintään 2 vuotta tai kurinpitorangeistus. Milloin karkaaminen tapahtuu sota-aikana, rangaistus olisi vankeutta enintään 4 vuotta. Sota-aikana tapahtuvaa poissaolorikosta varten ei ehdoteta omaa asteikkoa, sillä säännös koskee vain sellaisia vähäisiä poissaolorikoksia, joita varten normaaliasteikko on katsottava riittäväksi.

Uudet rikostunnusmerkistöt poikkeavat asiallisesti nykyisistä (SRL 76 ja 85 §). Koska karkaaminen ei enää edellyttäisi tarkoitusta pysyvästi tai pitemmän aikaa karttaa palvelusta, laajenee periaatteessa sitä koskevan säännöksen soveltamisala. Yhdessä karkaamiselle ei enää ehdoteta eri tunnusmerkistöä. Karkaamisen rangaistusasteikko on ehdotuksen mukaan siksi laaja, että sen puitteissa voidaan määrätä asianmukainen rangaistus sen mukaan, onko karkaamiseen syylistynyt yksi tai useampi sotilas.

Poissaolorikos on niin sanottu jatkuva rikos, joka alkaa silloin, kun asianomainen on luvattomasti poistunut joukostaan. Rikoksen on yleensä katsottava päättyvän silloin, kun sotilas on joko vapaaehtoisesti palannut tai otettu viranomaisten toimesta kiinni ja palautettu palveluspaikalleen. Rauhan aikana ei asevelvollista voida velvoittaa astumaan vakinaiseen palvelukseen enää sen jälkeen, kun hän on täyttänyt 30 vuotta. Luvattoman poissaolon ja karkaamisen vanhentumisajan on katsottava alkavan viimeistään sanotusta ajankohdasta. Reservin kertausharjoitusten ja liikekannallepanon osalta rikoksen vanhentumisaika alkaa viimeistään silloin, kun harjoitukset ovat loppuneet taikka liikekannallepanoaika päättynyt.

Käytännössä on esiintynyt tapauksia, jolloin sotilas palveltuaan lyhyen ajan on syylistynyt luvattomaan poissaoloon ja suoritettuaan rangaistuksensa poistunut uudelleen niin, että hän-

tä on ollut toistuvasti rangaistava poissaolorikoksesta. Tästä on saattanut seurata jatkuva vapaudenmenetyksensä aina siihen saakka, kun hän on täyttänyt 30 vuotta. Tällaisen henkilön palvelemisella puolustusvoimissa ei saavuteta sitä tarkoitusta, joka asevelvollisuuden suorittamiselle on asetettu, vaan hänet olisi vapautettava vakinaisesta palveluksesta.

Sotilasrangaistussäännösten alaisista henkilöistä sotavankeja ei voida rangaista luvattomasta poissaolosta eikä karkaamisesta, vaan heidän osaltaan sovelletaan RL 45 luvun 28 §:n erityissäännöstä sotavankeudesta pakenemisestä.

Vaarallinen karkaaminen (45:5). Vaarallinen karkaaminen on kysymyksessä silloin, kun karkaamisrikos on omiaan aiheuttamaan erityistä vaaraa joukolle tai sen toiminnalle esimerkiksi taistelussa tai muussa siihen verrattavassa tilanteessa. Taisteluun rinnastettavia erityisiä vaaratilanteita saattavat sodassa olla muutkin tilanteet, joissa kosketus viholliseen on olemassa tai välittömästi odotettavissa, sekä muuten erityistä kurinalaisuutta edellyttävät olosuhteet. Säännöstä sovellettaisiin yksinomaan sota-aikana.

Erityisen vaaralliseksi karkaamisrikokseksi voidaan katsoa joukkokarkaaminen, etenkin jos useat sotilaat ovat sopineet karkaamisesta keskenään. Sotilaan karkaaminen voi olla omiaan aiheuttamaan pykälässä tarkoitettua vaaraa, jos rikoksen tekee joukon johtaja tai muu vastuunalaisessa asemassa oleva sotilas, taikka teko tapahtuu tarkoituksin välttää osallistumasta erityiseen taistelutoimeen. Laintarkastuskunnan teosta ehdottama rikosnimi rintamakarkuruus ei osoita rikoksen kaikkia tekemuotoja.

Vaarallisen karkaamisen rangaistukseksi on ehdotettu vähintään 2 ja enintään 10 vuotta vankeutta. Säännös vastaa osittain SRL 70 ja 71 §:ssä mainittua pelkuruusrikosta sekä 78 §:n 2 momentissa ja 79 §:n 2 momentissa mainittuja kvalifioituja karkaamisrikoksia. Rikoksen yritys olisi rangaistava.

Palveluksen välttäminen (45:6). Palveluksen välttämisestä tuomitaan ehdotuksen mukaan sotilas, joka hankkiakseen itselleen loman tai saadakseen muuta helpotusta palveluksesta vahingoittaa palveluskuntoaan tai menettelee muuten vilpillisesti. SRL:n mukaan menettely rangaistaan joko palveluskunnan vahingoittamisena (90 §) tai vilpillisenä menettelynä palveluksesta vapautumiseksi (89 §). Nämä tekemuodot voidaan rangaistussäännöksessä yhdistää yhdeksi tunnusmerkistöksi. Vastaava menet-

tely muun asevelvollisen kuin sotilaan tekemänä rangaistaisiin asevelvollisuuslain 41 §:n mukaan.

Palveluskunnan vahingoittamisella tarkoitetaan sitä, että asianomainen hankkii vamman, esimerkiksi silpomalla jonkin jäsenensä tai vioittamalla näkö- tai kuuloaistiaan, taikka että hän muuten vahingoittaa terveyttään tavalla, jonka vuoksi hän tulee palvelukseen kykenemättömäksi tai hänen kykeneväisyytensä siihen heikentyy. Pykälässä on käytännön kannalta olennaista se, että myös yritys hankkia vilpillisin keinoin vapautus palveluksesta on rangaistava. Koska säännöksen yleisestävän vaikutuksen kannalta ei ole tarkoituksenmukaista jättää tuomitavaa rangaistusta riippuvaksi siitä, onko tekijä onnistunut yrityksessään vahingoittaa palveluskuntoaan vai ei, yritys rangaistaisiin niin kuin täytetty teko. Ehdotettuun säännökseen ei sisälly, niin kuin SRL 90 §:ään, erityissäännöstä vioittamisesta apuna olleesta henkilöstä. Hänet on näin ollen tuomittava rangaistukseen avunannosta tai muusta osallisuudesta rikokseen.

Erityissäännös palvelusesteen ilmoittamatta jättämisestä, josta on säädetty rangaistus SRL 86 §:ssä, ei ole tarpeen. Palveluksessa olevien sotilaiden osalta voidaan tällainen laiminlyönti rangaista palvelusrikoksena.

Kuuliaisuusrikokset (RL 45: 7—11)

Kuuliaisuusvelvollisuus on sotilasoloissa niin keskeinen, että sen rikkomista koskevia rangaistussäännöksiä tarvitaan. Sotilaalle kuuluvat velvollisuudet on yleensä määritelty ohjesäännöissä. Kuuliaisuusrikoksissa on kysymys nimienomaisen käskyn täyttämättä jättämisestä eikä ohjesääntöjen tai niihin rinnastettavien määräysten rikkomisesta. Viimeksi mainittu menettely rangaistaan palvelusvelvollisuuden rikkomisena.

Kuuliaisuusrikoksia koskevilla säännöksillä pyritään turvaamaan joukon ja sen toiminnan kurinalaisuus niin, että esimiehet voivat luottaa alaiensa menettelevän vakavissakin tilanteissa käskyjen edellyttämällä tavalla. Kurinalaisuuden säilyttämistä tukevat myös esimiehen henkilökohtaiseksi suojaksi tarkoitetut säännökset, jotka nekin on lakiehdotuksessa sijoitettu lain kuuliaisuusrikoksia koskevaan osaan.

Perussäännöt sotilaiden välisistä käskyvalta-suhteista on annettu yleisessä palvelusohjesäännössä. Sotilaan esimies on se, jolla on pysyvä tai tilapäinen käskyvalta häneen nähden. Se, johon

nähden esimiehellä on käskyvalta, on tämän käskynalainen. Pysyvä käskyvalta perustuu esimiehen ja käskynalaisen asemaan puolustusvoimien organisaatiossa. Arvossa ylempi sotilashenkilö voi ottaa tilapäisen käskyvallan alempi-arvoiseen nähden.

Niskoittelu ja yhteinen niskoittelu (45:7). Niskoittelusta rangaistaan pykälän 1 momentin mukaan sotilasta, joka kieltäytyy täyttämästä esimiehen hänelle palveluksessa antamaa käskyä taikka tahallaan jättää sen täyttämättä tai viivyyttää sen täyttämistä. Esimiehen antamiin käskyihin rinnastettaisiin myös ne määräykset, jotka vartiomies, päivystäjä taikka järjestyspartio- tai poliisitehtävää suorittava sotilas toimivaltansa puitteissa antaa.

Sotilaan on täytettävä saamansa käskyt, paitsi jos niiden täyttäminen johtaisi selvästi virkai tai palvelusvelvollisuuden vastaiseen taikka muuten selvästi lainvastaiseen tekoon. Esimiehen tällaisen käskyn merkitystä alaisen seuraamuksista vapauttamisen perusteena on käsitelty 3 luvun 10 a §:n perusteluissa.

Kieltäytyminen voi tapahtua siten, että alainen selvästi ilmaisee, ettei hän noudata käskyä. Myös tahallinen käskyn täyttämättä jättäminen joko kokonaan tai osaksi rangaistaisiin niskoitteluna. Jos teko tapahtuu huolimattomuudesta tai varomattomuudesta, siihen sovellettaisiin palvelusrikosta koskevia säännöksiä.

Jos sotilaat siitä keskenään sovittuaan niskoittelevat, kysymyksessä on yhteinen niskoittelu, josta säädetään pykälän 2 momentissa. Säännös koskee kahden tai useamman sotilaan yhteistä niskoittelua. SRL:ssa on yhteisesti tapahtunut kieltäytyminen tottelemasta esimiehen käskyä säädetty rangaistavaksi 92 tai 94 §:n mukaan kapinarikoksena. Mitä useampi sotilas kieltäytyy täyttämästä käskyä, sitä vaikeammaksi tilanne esimiehen aseman ja koko joukon toiminnan kannalta muodostuu. Paitsi joukkokieltäytymistä säännös koskee myös tilanetta, jossa sotilaat ovat yhteisestä sopimukselta tahallaan jättäneet käskyn täyttämättä.

Niskoittelun osalta perusrikoksen rangaistusasteikkoa ei ole porrastettu vähäisten kuuliaisuusrikosten kohdalla. Kun taas enimmäisrangaistus on suhteellisen ankara, voidaan eräistä nykyisen lain mukaan ankarammin rangaistavista tekemuodoista, esimerkiksi joukon edessä tapahtuneesta niskoittelusta, tuomita riittävä rangaistus.

Vaarallinen niskoittelu (45: 8). Vaarallinen niskoittelu on kysymyksessä silloin, kun niskoit-

telu on omiaan aiheuttamaan sellaista erityistä vaaraa kuin RL 45 luvun 5 §:n 1 momentissa tarkoitetaan. Säännöksen soveltaminen siis edellyttää, että teko tapahtuu sota-aikana tilanteessa, jossa sotilaskurin säilyminen on erityisen tärkeää. Tekijänä voi olla yksi tai useampi sotilas, joten kysymyksessä on sekä tavallisen että yhteisen niskoittelun törkeä tekomuoto.

Nykyisenkin SRL 98 §:n 3 momentin mukaan on ollut käytettävä ankarampaa rangaistusta niskoittelurikoksesta tilanteessa, jolloin kosketus viholliseen on olemassa tai välittömästi odotettavissa. Ehdotettu pykälä korvaa SRL 94 §:ssä tarkoitettua törkeää, sodan aikana tapahtunutta sotilaskapinaa koskevan säännöksen.

Esimiehen väkivaltainen vastustaminen ja yhdessä tehty esimiehen väkivaltainen vastustaminen (45:9). Esimiehen väkivaltaisesta vastustamisesta tuomitaan sotilas, joka väkivaltaa käyttäen tai sillä uhaten vastustaa esimiehen palveluksessa antaman käskyn täyttämistä taikka mainituin tavoin pakottaa tai koettaa pakottaa esimiestä tekemään tai tekemättä jättämään jotakin taikka muuten tekee esimiehelle väkivaltaa tämän ollessa palveluksessa tai esimiehen palvelustoimen johdosta. Pykälän 1 momentin säännös koskee siten osittain samankaltaista tekoa kuin RL 16 luvun 1 §:ssä tarkoitettu virkamiehen väkivaltainen vastustaminen.

Säännöksen soveltamisen edellytyksenä on, että rikoksenteijä on käyttänyt väkivaltaa tai sillä uhannut. Väkivallan tai uhkauksen kohteena saattaa olla muukin henkilö kuin esimies itse. Rikoksenteijä voi teollaan pyrkiä estämään palveluksessa annetun käskyn täyttämisen. Tällöin väkivalta usein kohdistuu käskyn toimeenpanijana olevaan sotilaaseen, eikä käskyn antaneeseen esimieheen. Laintarkastuskunnan ehdottama rikosnimi väkivalta esimiestä kohtaan ei siis ole riittävän kattava. Käskynalaisen edellä tarkoitettua vastarinnan tulee olla aktiivista. Edelleen tekijä voi pakottaa tai koettaa pakottaa esimiehen tekemään tai tekemättä jättämään jonkin virkatoimen.

Teon tunnusmerkistön täyttää myös palveluksessa olevaa esimiestä vastaan tai palvelustoimen johdosta harjoitettu väkivalta. Tästä on kysymys muun muassa silloin, kun käskynalainen käyttää väkivaltaa kostaakseen esimiehelle tämän virkatoimen johdosta.

Sama suoja kuin esimiehellä olisi vartiomiehellä, päivystäjällä taikka järjestyksipartio- tai poliisitehtävää suorittavalla sotilaalla. Jos muu

kuin RL 45 luvun alainen henkilö väkivaltaisesti vastustaa palvelusta suorittavaa sotilasta, hänet tuomitaan rangaistukseen RL 16 luvun 1 §:n nojalla.

Pykälän 2 momentin mukaan on säännöksessä tarkoitettu rikos useamman henkilön yhdessä tekemänä ankarammin rangaistava kuin perusrikos. Tällainen tapaus olisi kysymyksessä silloin, kun useat sotilaat yhteistoimin vastustavat esimiestä taikka vartio-, päivystys- ja poliisitehtävää suorittavaa sotilasta. Edellytyksenä ei kuitenkaan ole, että väkivallan käytöstä on etukäteen sovittu, vaan riittää, että se tapahtuu yhteistoimin.

Vaarallinen esimiehen väkivaltainen vastustaminen (45:10). Pykälän mukaan tuomitaan sotilas tai sotilaat, jotka sota-aikana ryhtyvät vastustamaan esimiestä, jos rikos on omiaan aiheuttamaan erityistä vaaraa joukolle tai sen toiminnalle. Rikoksen tunnusmerkistö ei poikkea muiden vaarallisten sotilasrikosten tunnusmerkistöstä.

Yhdessä tehtyä niskoittelua ja esimiehen väkivaltaista vastustamista koskevat säännökset korvaavat SRL 92—94 §:ssä olevat kapinaa koskevat säännökset. Jos sotilaat osallistuvat siviiliviranomaisia vastaan tähdättyyn toimintaan olosuhteissa, joissa väkijoukko osoittaa aikovansa yksintoimin tehdä RL 16 luvun 1 §:ssä mainitun rikoksen taikka muuten häiritä yleistä turvallisuutta tai järjestystä eikä noudata asianmukaista poliisin kolme kertaa antamaa käskyä hajaantua, heidät tuomitaan rangaistukseen RL 16 luvun 3 §:n mukaan metelistä. Jos kokoontunut väkijoukko yksintoimin ryhtyy väkivaltaisesti vastustamaan viranomaisia, teko katsotaan saman luvun 4 §:ssä tarkoitetuksi kapinaksi. Milloin metelin tai kapinarikoksen kohteena on palveluksessa oleva sotilas, eikä RL 45 luvun säännöksiä voida soveltaa, rangaistus määräytyy edellä mainittujen RL 16 luvun pykälien nojalla. Erityistä sotilaskapinaksi nimittävää rikosta koskevaa rangaistussäännöstä, jota laintarkastuskunta ehdotti, ei näin ollen tarvita.

Haitanteko esimiehelle (45:11). Esimieheen kohdistuvaa, haitantekoa virkamiehelle vastaavaa rikosta koskevaa säännöstä ei ole SRL:ssa. Esimieheen kohdistuva haitanteko on käytännössä rangaistu joko niskoittelua vastaavana tekona taikka palvelusvelvollisuuden tai hyvän järjestyksen ylläpitämiseksi annettujen määräysten rikkomisena. Eräissä tapauksissa on voitu soveltaa esimiehen väkivaltaista vastustamista

koskevaa säännöstä, vaikka teon sisältämä väkivalta on ollut vähäistä.

Esimiehiin kohdistuvia rikoksia koskevien säännösten järjestelmällisyys vaatii, että RL 45 lukuun sisällytetään 16 luvun 2 §:ää vastaava säännös haitanteosta esimiehelle. Ehdotuksessa tarkoitettun haitanteon olemukseen kuuluu tekijän kielteinen, yleensä passiivinen suhtautuminen esimiehen käskyyn. Edellytyksenä säännöksen soveltamiselle on kuitenkin aina, että teosta on koitunut haittaa palvelukselle. Toisaalta on huomattava, että RL 16 luvun 2 §:n mukaan voi siinä tarkoitettu haitanteko kohdistua myös palvelusta suorittavaan sotilaaseen; olenaisista on että tekijänä voi olla muukin kuin sotilasarangastussäännösten alainen henkilö ja että suojeltavan sotilaan ei tällöin tarvitse olla esimiesasemassa.

SRL 102 §:ssä on säädetty rangaistus nurkumisesta sille, joka ilmaisee tyytymättömyyttä päällystön toimenpiteiden johdosta tai nurkua palveluksen aiheuttamia vaivoja tai puutteita. Siitä ei enää rangaistaisi, ellei sotilas samalla syyllisty sotilaan sopimattomaan käyttäytymiseen. SRL 108 §:n mukaan voidaan rangaista käskynalaista, joka esimiehen puhelutessa häntä ilmaisee vastahakoisuuttaan tai muulla tavoin tahallaan on osoittamatta esimiehelle sitä kunnioitusta, mitä tämä on oikeutettu häneltä vaatimaan. Selostettuun käyttäytymiseen syyllinen voidaan tuomita rangaistukseen palvelusvelvollisuuden rikkomisesta.

Esimiesrikokset (RL 45: 12—14)

Esimiehen vastuun korostamiseksi on katsottu tarpeelliseksi säätää eräistä esimiesrikoksista yksilöidysti. Tällaisia säännöksiä, jotka ovat tärkeitä yleisestävältäkin kannalta, ovat lakiehdotuksessa syyttömän rankaisemista sekä esimiesaseman väärinkäyttämistä ja luvaton lainan ottamista koskevat säännökset. Yleensä esimies tuomitaan virka-asemaan soveltumattoman menettelyn johdosta rangaistukseen palvelusrikoksesta.

Käskynalaisen kuuliaisuusvelvollisuutta vastaa esimiehen käskyvalta. Sen käyttämiselle on asetettava tarkoituksenmukaiset rajat. Palvelus on pyrittävä järjestämään olosuhteiden vaatimusten mukaisella tavalla ja siten, että vältetään vaarantamasta käskynalaisen asemaa. Käskyvaltaa koskevat määräykset eivät sisälly rikoslakiin, vaan ohjesääntöihin, vaikka rikoslaisissa säädetään seuraamukset käskyvallan väärinkäyttämistä.

Syyttömän rankaiseminen (45:12). Pykälän mukaan tuomitaan kurinpitoesimies, joka tahallaan määrää kurinpitorangeistuksen tai -ojennuksen syyttömälle. RL 40 luvun 2 §:ssä säädetään rangaistus virkamiehelle, joka tahallaan tekee vääryyttä päättäessään. Kurinpitoesimieheen sovellettuna on viimeksi mainittua lainkohtaa pidettävä liian ankarana huomioon ottaen hänen koulutuksensa, sillä kurinpitomenettelyssä seuraamukset ovat suhteellisen lieviä. Muu tahallinen tai tuottamuksellinen kurinpitomenettelystä annettujen säännösten rikominen rangaistaisiin palvelusrikosta koskevien säännösten mukaan. Sen vuoksi ei ole syytä, kuten lain tarkastuskunta on tehnyt, rinnastaa pykälässä tarkoitettuun menettelyyn tahallista kurinpitovallan ylittämistä.

Esimiesaseman väärinkäyttäminen (45:13). Pykälän mukaan tuomitaan esimies, joka tahallaan käskyvaltaa väärinkäyttäen aiheuttaa käskynalaiselle tarpeetonta kärsimystä tai terveyden vaaraa, joka ei ole palveluksen kannalta tarpeellista, taikka kohtelee häntä nöyryyttävästi. Kärsimystä voidaan aiheuttaa erityisesti uuvuttamalla alainen ilkeydestä tai muusta palvelukseen kuulumattomasta syystä. Käytännössä on esiintynyt tällaisia tapauksia, joita sotilaskielessä kutsutaan simputukseksi. Niistä on tuomittu, koska SRL:ssa ei ole tällaista menettelyä koskevaa erityissäännöstä, rangaistus virka- tai palvelusvelvollisuuden rikkomista koskevien säännösten mukaan.

Yleisestävän vaikutuksen tehostamiseksi ehdotetaan lakiin otettavaksi esimiesaseman väärinkäyttämistä erityinen rangaistussäännös. Mikäli teolla aiheutetaan ruumiinvamma, on tekijä tuomittava esimiesaseman väärinkäyttämisen ohella esimerkiksi pahoinpitelystä tai ruumiinvamman tuottamuksesta.

Esimiesaseman väärinkäyttämistä on kysymys myös silloin, kun esimies tahallaan kohtelee käskynalaista arvottomalla tai sopimattomalla tavalla siten nöyryyttäen alaista. Jos esimies sallii käskynalaisensa kohdella tätä alemmassa arvossa olevaa edellä tarkoitettulla tavalla, esimies syyllistyy valvontavelvollisuuden rikkomiseen. Hänet tuomitaan silloin rangaistukseen palvelusrikoksesta.

Luvaton lainan ottaminen (45:14). SRL 145 §:ssä on säädetty rangaistus upseerille, joka lainaa rahaa alipäällystään tai miehistöön kuulualta, sekä alipäällystään kuulualle, joka ottaa rahallainan käskynalaiseltaan. Tämän perusteella on annettu ohjesäännöissä vastaavia kielloja. Koska tällaisen kansalaisten yleisiin oi-

keuksiin kohdistuvan rajoituksen on perustuttava lakiin ja kun toisaalta vain mainitunlaisilla kielloilla voidaan tehokkaasti suojata käskynalaisten asemaa, on luvaton lainan ottaminen säädettävä edelleen rangaistavaksi teoksi.

Pykälän mukaan rangaistaisiin esimestä, joka ottaa asevelvollisuuttaan vakinaisessa väessä suorittavalta joko itseään tai toista varten lainaksi rahaa tai muuta omaisuutta. Esimiesasemaan nojautuen tapahtunut takauksen taikka siihen rinnastettavan sitoumuksen ottaminen on samoin rangaistava teko. Myös muulta sotilaalta, joka on esimiehen suoranainen alainen, on tällainen lainaaminen kielletty.

Esimiesrikoksia koskevassa SRL 14 luvussa on lisäksi seuraavat erityiset rangaistussäännökset: 120 § käskynalaisen valitusoikeuden loukkaaminen, 121 § hänen palkkaetujensa vähentäminen, 122 § palvelukseen kuulumattomien töiden teettäminen ja 123 § aiheeton loman myöntäminen. Sanotut säännökset on katsottava tarpeettomiksi. Niitä ei ole käytännössä juuri jouduttu soveltamaan. Syyllinen voidaan uuden lain mukaan tarvittaessa tuomita rangaistukseen palvelusrikoksesta.

Palvelusrikokset (RL 45: 15—20)

Sotilaiden velvollisuuksien moninaisuuden takia on mahdotonta rangaistussäännöksissä yksityiskohtaisesti luetella kaikki moitittavat tekomuodot. Tämän vuoksi lakiin on otettava muita RL 45 lukuun sisältyviä rangaistussäännöksiä täydentävä yleissäännös, joka vastaa SRL:ssa olevaa säännöstä. Sen mukaan tuomittaisiin rangaistus niiden velvollisuuksien rikkomisesta, joita luvun muut pykälät eivät koske. Kriminaalipoliittiselta kannalta ei ole pidettävä hyvänä ratkaisuna turvautumista sellaiseen yleissäännökseen, jota eivät täydennä muut normit. Palvelusvelvollisuuden rikkomista koskeva yleissäännös on kuitenkin välttämätön sotilaita koskevan rangaistusjärjestelmän saamiseksi riittävän kattavaksi. Ne sotilaiden velvollisuudet, joiden rikkomisesta pykälän mukaan rangaistaan, olisi vastaisuudessa entistä täsmällisemmin määriteltävä.

Eräät palvelusvelvollisuudet on laatunsa vuoksi erotettava ehdotetun säännöksen soveltamisen piiristä. Tällaisia ovat vartio- ja päivystysvelvollisuus sekä taistelutoimintaan liittyvät velvollisuudet. Vartio- ja päivystystehtävät on katsottu yleensä tärkeämmiksi kuin muuhun palvelukseen, esimerkiksi koulutukseen tai sisäpalvelukseen liittyvät velvollisuudet.

Koska tässä tarkoitettut rikokset kohdistuvat sotilaan palvelusvelvollisuuteen tai sen täyttämiseen, säännökset muodostavat yhtenäisen ryhmän, joka on 45 luvussa omana jaksonaan.

RL 45 luvun säännöksissä kuten 40 luvunkin pykälissä on aina kysymys erityisvelvollisuuden rikkomisesta. Tämän vuoksi sotilasvirassa tai -toimessa palvelevan rikos, josta säädetään rangaistus RL 45 luvussa, on rinnastettava hänen tekemäänsä virkarikokseen (RL 40:22).

Palvelusrikos ja palvelusrikkomus (45:15). Palvelusrikos on pykälän 1 momentin mukaan kysymyksessä silloin, kun RL 45 luvun alainen henkilö tahallaan rikkoo tai jättää täyttämättä palvelukseensa kuuluvan velvollisuuden. Edellytyksenä on, että teosta ei ole sanotussa luvussa erikseen säädetty rangaistusta. Jos sotilas, joka on virkamies, syyllistyy RL 40 luvun 1—19 a §:ssä tarkoitettuun tekoon, hänet on kuitenkin tuomittava 40 luvun erityissäännösten mukaan. Toisaalta ei ole tarkoituksenmukaista, että osa sotilaista, virkamiehet, olisivat RL 40 luvun 20 ja 21 §:n vastaavien yleissäännösten alaisia. Sen vuoksi niitä ei sovellettaisi lainkaan sotilaaseen. Sotilasta eivät silloin koskisi RL 40 luvun 20 ja 21 §:n viraltapanoa koskevat säännökset. Koska hänet voidaan aina vapauttaa virasta tai toimesta hallinnollisessa menettelyssä, ei seuraamusjärjestelmä muodostu asiallisesti erilaiseksi kuin muiden virkamiesten osalta.

Palvelusrikos on aina tahallinen teko. Palvelusvelvollisuuden täyttämättä jättämisellä tarkoitetaan sitä, että asianomainen laiminlyö hänelle kuuluvat tehtävät. Rikos toteutuu myös siten, että asianomainen ei noudata ohjesääntöjä, pysyväiskäskyjä tai muita vastaavia palvelusta tai sotilaallista järjestystä koskevia määräyksiä.

Palvelusvelvollisuus voidaan johtaa joskus asianomaisen palveluksen luonteesta. Velvollisuus ei aina edellytä tiettyä ohjetta tai määräystä. Jos syyllinen on saanut nimenomaisen käskyn ja jättänyt sen täyttämättä, teko rangaistaan niskoitteluna.

Jos sotilas rikkoessaan palvelusvelvollisuutensa samalla rikkoo yleisiä, kaikkia kansalaisia koskevia normeja, sovelletaan rikosten yhtymistä koskevia säännöksiä. Esimerkiksi sotilasajoneuvon kuljettaja, joka syyllistyy varomattomuuteen liikenteessä, saattaa samalla rikkoa palvelusvelvollisuuttaan vastaan.

Palvelusrikkomusta koskevaa pykälän 2 momenttia sovelletaan palvelusrikoksen tunnusmerkistön täyttävään tekoon silloin, kun se on

vähäinen. Säännöstä sovelletaan myös tuottamukselliseen palvelusvelvollisuuden taikka ohjesääntöjen ja muiden määräysten rikkomiseen. Tuottamuksellinen taisteluvollisuuden rikkominen rangaistaan niin ikään palvelusrikkomuksena.

Pykälä vastaa SRL 157 §:ää, joka koskee palvelusvelvollisuuden rikkomista yleensä. Uusi RL 45 luvun 15 § korvaa myös SRL 144 §:n siltä osin kuin siinä on säädetty rangaistus järjestysmääräysten rikkomisesta sekä seuraavat muut SRL:n pykälät: tarkastustehtävän laiminlyömistä koskevat 149 ja 154 §, väärän tiedon antamista koskeva 152 §, toimivallan ylittämistä koskeva 153 § sekä muun muassa terveydenhoitohenkilökuntaa koskevat 156 ja 158 §. Edelleen on huomiota kiinnitettävä niihin SRL:n esimiesrikoksiin, joita koskevia rangaistussäännöksiä ei ole tähän ehdotukseen otettu. Palvelusrikosta koskeva säännös voisi soveltua myös eräisiin SRL 7 luvussa nyt rangaistaviksi säädettyihin tekoihin, kuten SRL 69 §:ssä tarkoitettuun haitallisten huhujen levittämiseen.

Törkeä palvelusrikos (45:16). Palvelusrikoksen arvosteleminen törkeäksi on yhdenmukaisesti eräiden viimeaikaisten lainuudistusten kanssa jätetty viime kädessä tuomioistuimen harkinnasta riippuvaksi.

Säännöksessä mainitaan eräitä esimerkkitapauksia, joissa palvelusrikosta on yleensä, mutta ei aina pidettävä törkeänä. Tällaisena mainitaan palvelusvelvollisuuden rikkominen, jonka tarkoituksena on hankkia itselle tai toiselle hyötyä tai vahingoittaa toista. Törkeänä on myös pidettävä sitä, että asianomainen on tehnyt rikoksen erityisen vastuunalaista tehtävää suorittaessaan. Kuitenkin näissäkin esimerkkitapauksissa saattaa teon kokonaisarvostelu johtaa siihen, ettei palvelusrikosta ole pidettävä törkeänä. Vastaavasti voidaan kokonaisarvostelussa päätyä tuomitsemaan rikoksentehtäjä törkeäksi palvelusrikoksesta muissakin kuin esimerkkitapauksissa.

Vartiorikos ja vartiorikkomus (45:17). Vartiorikoksesta rangaistaan pykälän 1 momentin mukaan vartio- tai päivystyspalvelusta suorittavaa sotilasta, joka luvattomasti poistuu vartiopaikaltaan tai päivystystehtävästä. Samoin rangaistaan sotilasta, joka ei saavu määräaikana suorittamaan sanottua palvelustehtävää. Myös muu tahallinen vartio- tai päivystysvelvollisuuden täyttämättä jättäminen tai rikkominen toettaa vartiorikoksen tunnusmerkistön. Var-

tiorikosta koskeva säännös syrjäyttää palvelusrikosta koskevan säännöksen.

Vartiomiehen ja päivystäjän määritelmiä ei ole otettu lakiehdotukseen. Se, kuka on katsottava vartiomieheksi tai päivystäjäksi, määräytyy voimassa olevien ohjesääntöjen ja erityisten määräysten mukaan. Vartiopalvelusta tai päivystystä suorittavaan osastoon kuuluva sotilas on pykälän tarkoittamassa palveluksessa vain, milloin hän itse suorittaa vartio- tai päivystystehtävää, mutta ei vapaa-aikanaan.

Vartiopalvelus on sekä sodan olosuhteissa että puolustusvoimien koulutus- ja muussa toiminnassa rauhan aikana tärkeä tehtävä. Sen vuoksi vartiomiehen velvollisuuksien täsmällisen täyttämisen turvaamiseksi on säädettävä tehostetummat rangaistukset kuin muiden sotilaan palvelustehtävien osalta. Päivystystehtävien merkitys on tullut jatkuvasti yhä tärkeämmäksi muun muassa ilmapalvonassa. Päivystys on useimmissa tapauksissa rinnastettava vartiopalvelukseen.

Jos vartiorikos, tehtävän laatu ja muut seikat huomioon ottaen, on katsottava vähäiseksi, tekijä tuomitaan pykälän 2 momentin mukaan rangaistukseen vartiorikkomuksesta. Vartiorikkomukseksi katsotaan myös tuottamuksellinen vartio- tai päivystysvelvollisuuden täyttämättä jättäminen tai rikkominen.

Vaarallinen vartiorikos (45:18). Vaarallinen vartiorikoksen tunnusmerkistö on suppeampi kuin perusrikoksen. Vaaraa arvosteltaessa voi merkitystä olla sillä, onko luvaton poissaolo vartiopaikalta sattunut olosuhteissa, joissa vaaditaan erityistä kuuliaisuutta, esimerkiksi kosketuksen viholliseen ollessa välittömästi odotettavissa. Vartiotehtävä saattaa sota-aikana koskea joukon tai sotatoimille tärkeän alueen tai omaisuuden turvaamista. Tunnusmerkistön täyttää myös menettely, joka on ollut omiaan vaarantamaan erityisen tärkeän kohteen vartioimisen. Vartiopäällikön asemassa olevan laiminlyönnit voivat erityisesti vaarantaa joukon toiminnan.

Taisteluvollisuuden rikkominen (45:19). Taisteluvollisuuden rikkomisesta rangaistaan pykälän mukaan sotilasta, joka tahallaan vaarantaa taistelutoimen suorittamisen taikka jättää täyttämättä tai rikkoo hänelle taistelutoimessa kuuluvan erityisen velvollisuuden. Edellytyksenä säännöksen soveltamiselle on se, ettei teosta ole erikseen säädetty ankarampaa rangaistusta. Taistelutoimella tarkoitetaan ensisijaisesti taiste-

lun aikana sotilaan velvollisuuksiin kuuluvia tehtäviä, mutta myös muualla kuin varsinaisella taistelualueella suoritettua sotatoimen johtoon kuuluvaa toimintaa. Taisteluun rinnastetaan tilanne, jossa kosketus viholliseen on ole-massa tai välittömästi odotettavissa. Säännös syrjäyttää palvelusrikosta koskevan RL 45 luvun 15 §:n 1 momentin säännöksen.

Vaarallinen taisteluvollisuuden rikkomisen ja sotakarkuruus (45:20). Vaarallinen taisteluvollisuuden rikkominen on kysymyksessä silloin, kun edellisessä pykälässä tarkoitettu rikos on ollut omiaan aiheuttamaan erityistä vaaraa joukolle tai sen toiminnalle.

Jos sotilas on sota-aikana karannut vihollisen puolelle, hänet tuomittaisiin rangaistukseen pykälän 2 momentin mukaan sotakarkuruudesta. Sanotun rikoksen tunnusmerkistö toteutuu myös silloin, kun sotilas muuten ilman pakottavaa syytä antautuu viholliselle.

Eroa ei ole tehty siinä, antautuuko sotilas yksin viholliselle vai tapahtuuko antautuminen joukon mukana. Lakiehdotukseen ei siten ole otettu SRL 73 §:ää vastaavaa joukon antautumista koskevaa säännöstä.

RL 12 luvun 1 §:n mukaan Suomen kansalainen, joka astuu sotaväkeen, tietäen sen olevan vihollisen, taikka ei luovu sellaisesta sotaväestä, syyllistyy maanpetokseen. Sotakarkuruus olisi vakavanlaatuinen karkaamisrikos, joka teon edessä maanpetoksen asteelle sisältyy siihen. Muutenkin RL 12 luvun säännökset syrjäyttävät RL 45 luvun 19 ja 20 §:n säännökset.

Maanpuolustusta vastaan tehtyjä rikoksia koskevat rangaistussäännökset ovat SRL:ssa yksityiskohtaisia. Kysymyksessä olevia rikoksia koskevien rangaistussäännösten määrää on supistettu ja rangaistusasteikot pyritty laatimaan niin väljiksi, että olisi mahdollista yksityistapaauksessa tuomita asianmukainen rangaistus.

Ehdotetut taisteluvollisuuden rikkomista koskevat pykälät korvaavat useita SRL 17 luvun säännöksiä. Sellaisia ovat johtamistehtävän laiminlyöminen (72 §), antautuminen (73 §) ja taistelusta luopuminen (74 §). Uusien pykälien nojalla tultaisiin rankaisemaan myös SRL 57—59 §:ssä tarkoitettua tiedustelijan tehtävään ja tietojen salassapitovelvollisuuteen liittyvät teot, mikäli niitä ei ole tehty maanpetoksellisessa tarkoituksessa tai muuten RL 12 luvun mukaisissa olosuhteissa.

Pykälän mukaan rangaistaisiin myös se, että päällikkö sodassa ilman pätevää syy-

tä, poiketen hänelle annetusta käskystä tai toimintaohjeesta taikka muuten omavaltaisesti suorittaa sotatoimen, joka on omiaan aiheuttamaan vahinkoa tai haittaa taistelutoimille (SRL 60 §). Käskynvallan anastus (61 §), varokeinojen käyttämättä jättäminen (62 §) ja aiheeton sotakaluston hävittäminen (63 §) sisältyvät taisteluvollisuuden rikkomiseen. Samalla tavalla rangaistaisiin SRL 150 §:ssä tarkoitettua laittomiksi katsottavat sotatoimet, mikäli kuin tekoon ei sovelleta RL 13 luvun säännöksiä. Maanpetoksena tultaisiin yleensä rankaisemaan SRL 56 §:ssä tarkoitettu yhteydenpito viholliseen.

Salahanke vaarallisen sotilasrikoksen tekemiseksi (RL 45: 21)

Salahankkeella tarkoitetaan usean sotilaan keskenään tekemää sopimusta vaarallisen sotilasrikoksen tekemiseksi. Sopimuksen tulee koskea sellaista karkaamis-, kuuliaisuus- tai vartiorikosta taikka taisteluvollisuuden rikkomista, joka on omiaan sota-aikana aiheuttamaan erityistä vaaraa joukolle tai sen toiminnalle. Sopimuksen tulee koskea tiettyä rikollista tekoa. Rikoksen yksityiskohdat voivat ajan, paikan ja menettelytapojen osalta olla avoimia, mutta hankkeen tarkoittaman teon on ennalta arvioiden oltava omiaan aiheuttamaan edellä tarkoitettua vaaraa. Salahanke on itse asiassa vaarallisen sotilasrikoksen valmistelua.

Laintarkastuskunta ehdotti lakiin otettavaksi rangaistussäännöksen sen tapauksen varalta, että sotilas joukossa tai julkisesti kehottaa rikokseen sotilaallista kuria ja järjestystä tai muulla menettelyllään pyrkii saamaan aikaan epäjärjestystä joukossa tai heikentämään sen taistelutahtoa. Koska tällainen menettely voidaan rangaista joko RL 16 luvun 8 §:n tai 45 luvun eri pykälien nojalla, ei ehdotettua yllyttelyä koskevaa rangaistussäännöstä ole kuitenkaan sisällytetty tähän esitykseen.

Ehdotettu säännös korvaa salahanketta sotapetoksen tekemiseksi koskevan SRL 54 §:n ja se vastaa RL 11 luvun 3 §:n sekä 12 luvun 9 §:n säännöksiä salahankkeesta valtio- tai maanpetoksen tekemiseksi. SRL 55 §:ssä tarkoitettu sotapetoksen salaaminen tulisi rangaistavaksi RL 16 luvun 19 §:n mukaan.

Järjestysrikokset (RL 45: 22—26)

Sotaväessä on sen tehtävien hoidon kannalta oltava tarpeellinen järjestys. Tämän ylläpitämi-

sessä on asevelvollisten viihtyvyydellä ja heidän sosiaalisten olojensa asianmukaisella hoitamisella tärkeä merkitys. Kasarmielämä sinänsä poikkeaa siviilioloista siinä määrin, että on olemassa tarvetta erityisten järjestys- ja käyttäytymissäännösten antamiseen sotilaille. Säännökset eivät muodosta keskenään kiinteää kokonaisuutta. Ne säätelevät sotilaiden käyttäytymistä sekä puolustusvoimien piirissä että julkisilla paikoilla.

Päihtymys palveluksessa (45:22). Päihtymyksestä palveluksessa rangaistaan ehdotuksen mukaan sotilasta, joka on palvelustehtävässä siinä määrin alkoholin tai muun huumausaineen vaikutuksen alainen, että hänen kykynsä suorittaa palvelusta on alentunut. Palveluksessaolo alkoholin tai huumausaineen vaikutuksen alaisena on omiaan vaarantamaan palvelustehtävien suorittamista. Päihtynyt sotilas on vaarana toisten turvallisuudelle, sillä palveluksessa saatava useinkin olla kysymys vaarallisesta toiminnasta, esimerkiksi aseiden tai räjähdysainesten taikka kalliiden laitteiden käsittelemisestä. Vaikka päihtyneenä palvelustehtävää suorittava sotilas voitaisiin usein tuomita rangaistukseen palvelusrikoksesta, on tarpeen ennakoitavista syistä edelleen säilyttää erityinen päihtymystä palveluksessa koskeva rangaistussäännös.

Päihtymyksestä palveluksessa olisi tuomittava riippumatta siitä, onko syyllinen päihdyttänyt itsensä palveluksen aikana tai ennen sitä. Viimeksi mainitussa tapauksessa rangaistavuuden edellytyksenä on, että palvelus oli etukäteen asianomaisen tiedossa tai ainakin odotettavissa. Jos päihtynyt henkilö ei saavu suorittamaan palvelustehtävänsä, ei häntä myöskään tuomita päihtymyksestä palveluksessa, vaan palvelusvelvollisuuden täyttämättä jättämisestä.

Säännös vastaa SRL 143 §:n 1 momenttia. Uuteen säännökseen on kuitenkin sisällytetty myös muusta huumausainesta kuin alkoholista johtuvaa päihtymystilaa koskeva maininta. Sotilasta ei tuomittaisi RL 40 luvun 19 b §:n nojalla, vaikka hän olisikin virkamies. Sanotussa säännöksessä on rangaistusseurauksena joko sakko tai virantoimituksesta erottaminen taikka, jos erityisiä syitä on, viraltapano. Nämä seuraamukset eivät ole tarpeen sotilaiden osalta, koska palkattuun henkilökuntaan kuuluva sotilas voidaan aina vapauttaa virastaan tai toimestaan.

SRL 143 §:n 2 momentin mukaan rangaistaan sotilaan juopumus palveluksen ulkopuolella. Uuteen RL 45 lukuun ei ole sisällytetty vastaavaa säännöstä, vaan teko mainitaan 23 §:ssä esimerkkinä sotilaan sopimattomasta käyttäytymisestä.

Sotilaan sopimaton käyttäytyminen (45:23). Säännöksen mukaan rangaistaan sotilasta, joka esiintyy ilmeisesti päihtyneenä taikka meluamalla tai muulla käyttäytymisellään aiheuttaa häiriötä tai pahennusta. Säännöstä ei kuitenkaan sovelleta 22 §:ssä tarkoitettuun päihtymykseen palveluksessa.

Häiriötä tai pahennusta aiheuttava käyttäytyminen on rangaistavaa sen tapahtuessa palvelustehtävässä, kasarmi- tai muulla puolustusvoimien käytössä olevalla alueella taikka julkisella paikalla tai julkisessa tilaisuudessa. Yksityisessä tilaisuudessa sattuneita tapauksia säännös ei koskisi. Säännös korvaa SRL 144 §:n siltä osin kuin siinä on säädetty rangaistus sotilaan arvolle sopimattomasta käyttäytymisestä.

Kurittomuus (45:24). Milloin sotilaat yhteistoimin häiritsevät yleistä järjestystä tai turvallisuutta, heidät on säännöksen mukaan tuomittava rangaistukseen kurittomuudesta, jollei teosta ole erikseen säädetty ankarampaa rangaistusta. Säännöksen tarkoituksena on estää kollektiivisten järjestysrikosten tekeminen. SRL 97 § sisältää säännöksen niin sanotusta sotilasmetelistä. Sen soveltamisen edellytyksenä on, että koolla oleva sotaväki on esimiehen kiellosta huolimatta osoittanut aikovansa häiritä yleistä järjestystä.

Uusi pykälä tulisi sovellettavaksi tilanteisiin, joissa useat sotilaat yhteistoimin häiritsevät järjestystä yleisellä paikalla, mutta sotilas- tai siviiliviranomaisten käskystä palaavat järjestykseen väkivaltaan syylistymättä. Pykälää sovellettaisiin myös silloin, kun mainittua viranomaisista ei lainkaan ole ollut paikalla joukkoesiintymisen tapahtuessa. Juuri viimeksi mainittua tilannetta varten tarvitaan erityinen rangaistussäännös. Kurittomuuden osalta ehdotettu muuta järjestysrikosta koskevaa rangaistusasteikkoa ankarampi asteikko on paikallaan siitä syystä, että sanotunlainen joukkoesiintyminen voi johtaa vaarallistenkin rikosten tekemiseen.

Kysymyksessä on toissijainen säännös, jota sovellettaisiin vain, milloin teosta ei ole erikseen säädetty ankarampaa rangaistusta. Jos sotilaat eivät esimiehen käskystä heti palaa järjestykseen, he syyllistyvät niskoitteluun. Mil-

loin yleisen järjestyksen tai turvallisuuden häiritseminen tapahtuu yleisellä paikalla ja siviiliviranomaisten joukolle antamia hajaantumiskäskyjä ei noudateta, kysymyksessä olisi RL 16 luvun 3 §:ssä tarkoitettu meteli. Väkivaltaiseen käyttäytymiseen tulisi sovellettavaksi RL 16 luvun kapinaa tai muuta vastaavaa menettelyä koskevat 4 tai 5 §.

Täytäntöönpanorikkomus (45:25). Pykälän mukaan rangaistaan sotilasta, joka kurinpitorangaistusta tai -ojennusta suorittaessaan luvottomasti poistuu arestista tai rikkoo hänelle määrätyn poistumiskiellon. Säännös vastaa SRL 84 §:ää. Mikäli henkilö samalla poistuu joukko-osastostaan, hänet on tuomittava joko luvottomasta poissaolosta tai karkaamisesta.

Luvaton poliittinen toiminta (45:26). SRL 147 §:n 1 momentin mukaan sotilas ei saa ilman esimiehen lupaa osallistua puolueen tai poliittisten järjestöjen kokouksiin pitämällä alustuksia tai esitelmiä tai lausumalla mielipiteitä puoluepoliittisista asioista taikka antamalla puolustusvoimia koskevia selvityksiä tai tietoja. Säännöksen 2 momentin mukaan puolustusvoimien tai rajavartiolaitoksen palkattuun sotilashenkilökuntaan kuuluvat eivät saa olla jäseninä puolueessa taikka poliittista toimintaa harjoittavassa tai sitä tukevassa yhdistyksessä. Asevelvollisten kuuluminen poliittisiin järjestöihin ei sitävästoin ole kiellettyä.

SRL 147 § tarkoittaa sekä alkuperäisessä että nykyisessä muodossaan puolustusvoimien ulkopuolella tapahtuvaa poliittista toimintaa. Säännökset, jotka kieltävät sanotun toiminnan itse puolustusvoimissa, sisältyvät yleiseen palvelusohjesääntöön.

Säännösehdotusta valmisteltaessa on ollut esillä kolme vaihtoehtoa. Ensiksikin kysymys voitaisiin järjestää nykyisen lain mukaisella tavalla. Tätä ovat lausunnoissaan puoltaneet muun muassa laintarkastuskunta, puolustusministeriö ja pääesikunta. Toisena vaihtoehtona on poistaa laista kiello kuulua jäsenenä poliittisiin puolueisiin, mutta kieltää erikseen puoluepoliittinen toiminta puolustusvoimien piirissä. Tällainen ehdotus sisältyi hallituksen esitykseen laiksi valtiopäiväjärjestyksen 7 §:n 2 momentin kumoamisesta sekä laiksi sotaväen rikoslain 147 §:n muuttamisesta (n:o 142/1972 vp.). Tätä esitystä eduskunta ei ehtinyt käsitellä ennen vaaleja. Kolmas vaihtoehto on säännös, jolla sotilaiden osallistumismahdollisuuksia jul-

kiseen toimintaan laajennettaisiin, mutta kuuluminen poliittisiin puolueisiin olisi edelleen kiellettyä.

Valtiopäiväjärjestyksen 7 §:n 2 momentin mukaan kansanedustajaksi ei voida valita sotilasta, asevelvollisuuttaan suorittavaa lukuun ottamatta. Puolustuslaitoskomitean osamietintöön (1973: 80) sisältyi ehdotus, jonka mukaan sotilaat olisivat olleet vaalikelpoisia valtiollisissa vaaleissa lukuun ottamatta puolustusvoimain komentajaa, pääesikunnan päällikköä ja eräitä muita ylimpiä komentajatehtävissä palvelevia upseereita. Tätä esitystä valmisteltaessa ei kuitenkaan ole katsottu olevan edellytyksiä saattaa palkattuun sotilashenkilökuntaan kuuluvia vaalikelpoisiksi valtiollisissa vaaleissa. Vaikutuksia, jotka saattavat aiheutua heidän kuulumisestaan jäsenenä puolueisiin tai poliittista toimintaa harjoittaviin yhdistyksiin, ei ole riittävästi selvitetty.

Sotilaiden poliittista osallistumista koskevat kysymykset muodostavat siten ongelman, joka olisi pyrittävä ratkaisemaan yhtenä kokonaisuutena. Heidän oikeuttaan osallistua puoluepoliittisiin tilaisuuksiin koskevan säännöksen muuttamiseen ei tässä vaiheessa ole aihetta. Järjestelyllä ei ole tarkoitettu rajoittaa kanta-henkilökunnan mahdollisuuksia hoitaa kunnallisia luottamustehtäviä. Puolustusvoimia koskevien selvitysten ja tietojen antaminen julkisuudessa olisi mahdollista salassapitovelvollisuuden rajoissa.

Lakiehdotukseen ei sisälly erillistä säännöstä puolustusvoimissa tapahtuvan syrjinnän rankaisemisesta. Jos sotilasesimies syyllistyy syrjintään esimerkiksi virkaylennysten yhteydessä, hänet voidaan yleensä tuomita rangaistukseen esimiesaseman väärinkäyttämisestä tai palvelusrikoksesta. Ketään ei puolustusvoimissa tule asettaa toisiinsa nähden eri asemaan syntyperän, uskonnon, sukupuolen, iän, poliittisen tai ammattiyhdistystoiminnan taikka muun näihin verrattavan syyn vuoksi. Koska nimenomainen säännös syrjinnästä on valmisteilla sekä työsuhhteissa olevien että virkamiesten osalta, sotilaiden oikeusasema tullaan vastaavasti ottamaan selvityksen kohteeksi.

1.7.3. Sotavankeja koskevat säännökset (RL 45: 27—29)

Suomi on liittynyt 12 päivänä elokuuta 1949 allekirjoitettuun Geneven sopimukseen sotavan-

kien kohtelusta (SopS 8/1955; sotavankisopimus). Sopimuksen määräykset on hyväksytty 21 päivänä tammikuuta 1955 annetulla lailla (207/55) ja saatettu voimaan samana vuonna annetulla asetuksella (208/55). Sotavangeiksi joutuneet ovat yleensä eri maiden lainsäädännössä sotilasrangaistussäännösten alaisia.

Sotavankisopimuksen 4 artiklan mukaan sotavankeja ovat selkkauksen osapuolen aseellisissa voimissa palvelevat henkilöt, jotka ovat joutuneet vihollisen valtaan. Aseellisissa voimissa palveleviin rinnastetaan järjestettyihin vastarintaliikkeisiin sekä valtaamattoman alueen väestöön kuuluvat, mikäli he kantavat aseitaan avoimesti sekä mukautuvat sodan lakeihin ja tapoihin. Sotavangeille tulevasta kohtelusta pääsevät osallisiksi nekin henkilöt, jotka on joko valtaajavaltion toimesta internoitu taikka ovat puolueettoman tai ei-sotaikäyvän vallan eristämiä.

Eduskunta on kesäkuun 17 päivänä 1980 hyväksynyt lain kansainvälisten aseellisten selkakausten uhrien suojelemisesta tehdyn, vuonna 1949 tehtyjen Geneven yleissopimusten lisäpöytäkirjan eräiden määräysten hyväksymisestä. Lisäpöytäkirjassa on myös sotavankeja koskevia uusia määräyksiä. Sotavangin aseman saamisen edellytyksiä väljennettäisiin sissisotilaiden ja näihin rinnastettaviin joukkoihin kuuluvien osalta. Sitä vastoin palkkasoturilla ei olisi oikeutta sotavangin asemaan.

45:27. Kansainvälisissä sopimuksissa on pyritty suojaamaan sotavankeja sopimalla heidän kohteluaan koskevista määräyksistä ja vähimmäisedellytyksistä. Pykälän mukaan sotavangit olisivat sotilaita koskevien rangaistussäännösten alaisia. Lisäksi heihin on sovellettava Suomea sitovia kansainvälisiä sopimuksia. Näiden määräykset syrjäyttävät sopimusten kanssa ristiriidassa olevat kansalliset säännökset.

Geneven sotavankisopimuksen mukaan sotavangit ovat niiden lakien, asetusten ja yleisten määräysten alaisia, joita noudatetaan pidättäjävallan sotavoimissa. Sopimuksen 87 artiklan 1 kappaleen mukaan sotavankeja ei voida asettaa huonompaan asemaan kuin omien sotavaimien jäseneä. Sotavangeille ei siten voida määrätä kuin sellaisia rangaistuksia, jotka voivat kohdata pidättäjävallan sotavoimiin kuuluvia. Artiklan 2 kappaleen mukaan pidättäjävallan tuomioistuinten ja viranomaisten on rangaistusta

sotavangille määrättäessä mahdollisimman suuressa määrin otettava huomioon se seikka, ettei sotavanki ole sidottu pidättäjävaltaan minkäänlaisin uskollisuuden velvoituksin. Sotavankisopimuksen mukaan tuomioistuin voi vapaasti vähentää sotavangille tuomittavaa rangaistusta, eikä se tällöin ole velvollinen soveltamaan rangaistuslajin vähintä määrää.

45:28. Pykälän mukaan tuomitaan sotavanki, joka pakenee tai sitä yrittää, *sotavankeudesta pakenemisesta* kurinpitorangaistukseen. Samaan rangaistukseen tuomitaan myös sotavanki, joka edistää toisen sotavangin pakenemista (*sotavangin pakenemisen edistäminen*). Sitävastoin sotavankia, joka on päässyt pakenemaan omiin joukkoihinsa tai puolueettomaan maahan, mutta joutuu uudelleen vangituksi, ei saa enää tuomita rangaistukseen aikaisemmasta karkaamisesta. Säännös vastaa SRL 65 §:ää sekä Geneven sotavankisopimuksen 91—93 artiklaa. Kurinpitorangaistus on sopimuksen mukaan säädettävä ainoaksi seuraamukseksi sotavankeudesta pakenemisesta ja myös sotavangin pakenemisen edistämisestä.

45:29. Niistä sotavangin tekemistä rikoksista, jotka on tehty ainoastaan hänen pakonsa helpottamiseksi eivätkä sisällä minkäänlaista henkilöön kohdistuvaa väkivaltaa, saa hänet tuomita pykälän mukaan ainoastaan kurinpitorangaistukseen. Säännös vastaa sotavankisopimuksen 93 artiklaa sekä SRL 36 a §:n 2 momenttia.

1.8. Voimaantulosäännös

Uuden lain tullessa voimaan kumotaan 30 päivänä toukokuuta 1919 annettu sotaväen rikoslaki siihen myöhemmin tehtyine muutoksineen. Mikäli lainsäädännössä on viitattu SRL:iin, on sen katsottava tarkoittavan lähinnä RL:n uuden 45 luvun säännöksiä.

Sotatilalain 43 ja 48 § ehdotetaan kumottaviksi. Ensiksi mainittu säännös koskee sotavaimien oppaan rankaisemista eräissä tapauksissa. Sillä ei ole enää käytännön merkitystä. Säännös sisältää lisäksi viittauksen SRL 53 ja 59 §:ään, joita vastaavia määräyksiä ei ole lakiehdotuksen RL 45 lukuun otettu.

Sotatilalain 48 §:ssä on säädetty, että liikenne- tai tiedotuslaitoksen virkamiehet tuomitaan tahalliseen laiminlyönnistä ja virkavirheestä

virkatoinnassa sota-aikana SRL:n nojalla. Lakiehdotuksen mukaan mainitut viran- ja toimenhaltijat ovat sota-aikana RL 45 luvussa olevien sotilasrangaistussäännösten alaisia, jollei asetuksella toisin säädetä.

2. Laki puolustusvoimien viroista ja toimista annetun lain 1 §:n muuttamisesta

Puolustusvoimien viroista ja toimista annetun lain 1 §:ssä säädetään, mitä peruspalkkaisia virkoja ja toimia voidaan perustaa puolustusvoimiin. Lain 2 §:n nojalla puolustusvoimissa voi lisäksi olla sopimuspalkkaisia virkoja ja toimia sekä ylimääräisiä toimenhaltijoita, tilapäisiä toimihenkilöitä sekä työsopimussuhteessa olevaa henkilökuntaa.

Lain 1 §:ää ehdotetaan täydennettäväksi siten, että siinä määritellään puolustusvoimien sotilasvirat ja -toimet. Määrittelyä käytettäisiin myös RL 45 luvun soveltamisalaa koskevassa säännöksessä.

Puolustusvoimien palkattu henkilökunta jaotellaan lain 1 §:ssä kolmeen ryhmään. Ensimmäiseen kuuluvat upseerit ja toimiupseerit. Osa heistä, esimerkiksi sotilasasiamiehet palvelevat muualla kuin puolustusvoimissa kuuluen kuitenkin sotilasorganisaatioon.

Toiseen eli pykälän 1 momentin 2 kohdassa tarkoitettuun ryhmään kuuluvista viroista ja toimista osaa voidaan pitää velvollisuuksiensa ja tehtävässä toimivien aseman puolesta sellaisina, joissa palvelevia ei välttämättä tulisi saattaa sotilasrangaistussäännösten alaisiksi. Tähän ryhmään kuuluvilla, esimerkiksi sotilasinsinööreillä on yleensä sotilasesimiehen asema sekä sellaisia tehtäviä, että näissä viroissa ja toimissa palvelevien velvollisuuksien täyttämistä on syytä tehostaa sotilasrangaistussäännöksillä. Heidät luetaan kuitenkin sotilashenkilökuntaan muun muassa sikäli, että heillä on erikoisupseerin arvo ja asema. Samoja näkökohtia voidaan esittää myös eräiden pykälän 1 momentin 3 kohdassa tarkoitetuissa siviiliviroissa ja -toimissa palvelevien saattamiseksi sotilasrangaistussäännösten alaisiksi. Kokonaisuutena tähän kolmanteen ryhmään kuuluvien velvollisuudet ja tehtävät ovat kuitenkin siinä määrin puolustusvoimien aseelliselle toiminnalle etäisiä, että heidän jättämisensä RL 45 luvun säännösten soveltamisalan ulkopuolelle on perusteltua.

Lakiehdotuksen mukaan puolustusvoimien sotilasvirkoja ja -toimia, joissa palvelevat siis olisivat RL 45 luvun 1 §:n mukaan sotilasrangaistussäännösten alaisia, olisivat puolustusvoimien viroista ja toimista annetun lain 1 §:n 1 momentin 1 ja 2 kohdassa mainitut. RL 45 luvun 3 §:n mukaan on asetuksella mahdollisuus rajoittaa luvun säännösten soveltamista tietyissä tehtävissä palveleviin. Rajoitus saattaa osoittautua tarpeelliseksi joidenkin puolustusvoimien viroista ja toimista annetun lain 1 §:n 1 momentin 2 kohdassa mainittujen virkojen ja toimien kohdalla.

3. Laki nuorista rikoksentekeijöistä annetun lain 27 §:n muuttamisesta

Nuorista rikoksentekeijöistä annetun lain 27 §:n mukaan lakia ei sovelleta sotilasrikoksiin. Pykälän 1 momentti ehdotetaan muutettavaksi uutta sotilasoikeudenkäyntilakia vastaavaksi.

Ehdollisesta rangaistuksesta annetun lain (135/76) 2 §:n mukaan rangaistusta ei saa määrätä ehdolliseksi, jos syytetty rikoksen tekemistä lähinnä edeltäneenä kolmen vuoden aikana on tuomittu pidemmäksi ajaksi kuin yhdeksi vuodeksi vankeuteen, ellei ehdollisen rangaistuksen käyttämiseen ole erityisiä syitä. Aikaisemmin tuomittu rangaistus ei kuitenkaan nuorista rikoksentekeijöistä annetun lain 7 §:n (137/76) mukaan ole ehdollisen rangaistuksen käyttämisen esteenä, jos kysymyksessä on 15 mutta ei 21 vuotta täyttänyt nuori rikoksentekeijä. Sotilasrikosten saattamiseksi samaan asemaan muiden rikosten kanssa on SRL 29 §:ään sisältynyt vastaava poikkeussäännös. Se ehdotetaan sijoitettavaksi nuorista rikoksentekeijöistä annettuun lakiin 27 §:n 2 momentiksi.

Pykälän 3 momentiksi on sijoitettu nykyiseen lakiin sisältyvä säännös, jonka mukaan lain nuorisovankilaa koskevia 14—22 §:ää ei edelleenkaan sovellettaisi valtio- ja maanpetoksesta RL 11 ja 12 luvun nojalla taikka julkisen viranomaisen halventamisesta RL 16 luvun 24 §:n nojalla rangaistukseen tuomittuihin henkilöihin. Sanottu rajoitus tulisi koskemaan myös RL 13 ja 14 luvun nojalla rikoksesta ihmisyyttä vastaan tai ystävyydessä olevaa valtiota vastaan tuomittuja henkilöitä.

4. Laki vaarallisten rikoksenuusijain eristämisestä annetun lain 2 §:n muuttamisesta

Vaarallisten rikoksenuusijain eristämisestä annetun lain 2 §:n mukaan ei eristämistä saada toimittaa valtio- ja maanpetoksesta sekä rikoksesta ystävyydessä olevaa valtiota vastaan eikä myöskään sotapetoksesta ja muista SRL 7 luvun mukaan rangaistavista teoista. Henkilön vaarallisuutta toisen hengelle tai terveydelle arvioitaessa ei sanottuja rikoksia oteta huomioon.

Vaarallisten rikoksenuusijain eristämisedellytyksiä muutettiin vuonna 1971 annetuilla laeilla (303 ja 491/71) siten, että eristäminen on mahdollista vain tietyistä väkivaltaisuuksista osoitettavista rikoksista. Sotilasrikosten asettaminen poikkeusasemaan ei tämän vuoksi ole enää perusteltavissa. Lakiehdotuksen mukaan muutettaisiin vaarallisten rikoksenuusijain eristämistä annetun lain 2 §:ää siten, ettei se enää sisältä viittausta sotilasrikoksiin.

5. Laki asevelvollisuuslain muuttamisesta

Asevelvollisuuslain 9 luvussa olevat rangaistussäännökset on sotilasrikoslainsäädännön kokonaisuudistuksen yhteydessä muutettava. Samalla ehdotetaan muutettavaksi luvun otsake nykyistä kirjoitustapaa vastaavaksi sekä uudistettavaksi eräitä asevelvollisen palvelusaikaa koskevia säännöksiä.

8 §. Asevelvollisuuslain 8 §:n 2 momenttia ehdotetaan muutettavaksi siten, että asevelvolliselle, joka on jäänyt määräpäivänä vakinaiseen palvelukseen saapumatta, ei pelkästään tästä syystä enää määrättäisi ylipalvelusta. Menettely rangaistaisiin RL 45 luvun 4 §:n mukaan. Ei ole tarpeellista, että siitä automaattisesti seuraisi velvollisuus palvella yli sen ajan, joka asevelvollisen olisi muuten pitänyt olla vakinaisessa palveluksessa. Momenttiin jäisi edelleen säännös, jonka mukaan palvelusaika alkaa vasta siitä päivästä, jolloin asevelvollinen on tosiasiallisesti astunut palvelukseen, eikä yleisen palvelukseenastumispäivän perusteella.

Tätä nykyä ne, jotka eivät enää ole palveluksessa, mutta suorittavat arestirangaistusta, ovat SRL 3 §:n 6 kohdan mukaan sanotun lain rangaistussäännösten alaisia. Säännös koskee

niitä, jotka ovat suorittamassa arestirangaistusta silloin, kun heidän palvelusaikansa päättyy, sekä niitä, jotka jo on kotiutettu, mutta joutuneet suorittamaan arestirangaistusta.

Tapauksissa, jolloin palvelusaika päättyy vasta arestirangaistuksen suorittamisen jo alettua, on tarkoituksenmukaista, että arestia suorittava on sotilasrangaistussäännösten alainen koko sen ajan, jonka arestin suorittaminen kestää. Säännös tästä ehdotetaan lisättäväksi pykälään uutena 4 momenttina.

39—41 §. Asevelvollisuuslain 39 §:n säännös ehdotetaan kumottavaksi. Sen mukaan asevelvollinen voidaan eräissä tapauksissa tuomita rangaistukseen luvattomasta maastapoistumisesta. Passiasetuksen (90/60) mukaan ulkomaille matkustamista varten tarvittavan passin saa antaa 17—30-vuotiaalle asevelvolliselle vain, jos hän esittää asianomaisen sotilasviranomaisen todistuksen siitä, ettei asevelvollisuuden suorittaminen ole esteenä passin antamiselle. Koska luvaton valtakunnan rajojen ylittäminen on RL 42 luvun 2 §:n mukaan rangaistava teko, asevelvollisuuslain 39 § ehdotetaan tarpeettomana kumottavaksi.

Asevelvollisuuslain 40 § koskee kutsuntatilaisuutta. Kutsuntapaikasta poistuminen ennen tarkastuksen päättymistä ei enää olisi rangaistava teko, ellei asevelvollinen ole toiminut vastoin hänelle annettua nimenomaista määräystä. Pykälän 1 momentin mukaan rangaistaisiin edelleen luvaton kutsuntaan saapumatta jääminen. Säännös kutsuntaviranomaisiin kohdistuvasta tottelemattomuudesta, joka nykyään on sotilasrikoksena rangaistava, ehdotetaan sijoitettavaksi pykälään uutena 2 momenttina.

Asevelvollisuuslain 41 §:ssä säädetään rangaistus sellaisista rikollisista teoista, joihin asevelvollinen on ennen palvelukseen saapumistaan ryhtynyt vapautuakseen asevelvollisuuden suorittamisesta. Pykälä ehdotetaan muutettavaksi sanamuodoltaan yhdenmukaiseksi uuden RL 45 luvun 6 §:n kanssa, jossa vastaavat sotilaan teot säädettäisiin rangaistaviksi.

44 §. Säännös koskee palveluksen keskeyttämisen vaikutusta asevelvollisuuslain mukaiseen palvelusaikaan. Palvelusajaksi ei lueta luvaton poissaoloa palveluksesta, arestiaikaa siltä osin kuin se ylittää 10 vuorokautta eikä aikaa, jonka rikoksenteikijä on ollut pidätettynä tai vangittuna taikka suorittamassa rangaistusta rangaistuslaitoksessa. Arestin kohdalta uusi säännös merkitsee nykyisen lain tiukentamista.

Pykälään ehdotetaan lisättäväksi 2 momentti, jonka mukaan vakinaisessa palveluksessa oleva asevelvollinen on rangaistuslaitoksesta vapaaksi tai ehdonalaan vapautteen päästyään palautettava takaisin joukko-osastoonsa. Säännös perustuu SRL 25 §:stä ilmenevään periaatteeseen. Asetuksella on tarkoitus säätää, että mainituil-

la perusteilla tapahtunut palveluksen keskeytyminen aiheuttaa asianomaisen vapautumisen rikoslain 45 luvun alaisuudesta.

Edellä esitetyn perusteella annetaan Eduskunnan hyväksyttäväksi seuraavat lakiehdotukset:

1.

Laki

rikoslain täydentämisestä sotilasrikoksia koskevilla säännöksillä

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

kumotaan rikoslain 2 luvun 14 a §:n 3 momentti sekä 16 luvun 9 ja 21 §, sellaisina kuin ne ovat, 2 luvun 14 a §:n 3 momentti 18 päivänä joulukuuta 1953 annetussa laissa (495/53) sekä 16 luvun 9 ja 21 § 20 päivänä maaliskuuta 1970 annetussa laissa (216/70),

muutetaan 2 luvun 10 §:n 2 momentti, 3 luvun 9 §:n 2 momentti, 16 luvun 8 §:n 2 momentti ja 40 luvun 19 b §,

sellaisina kuin ne ovat, 2 luvun 10 §:n 2 momentti 19 päivänä heinäkuuta 1974 annetussa laissa (613/74), 3 luvun 9 §:n 2 momentti 29 päivänä joulukuuta 1967 annetussa laissa (621/67), 16 luvun 8 §:n 2 momentti 20 päivänä joulukuuta 1974 annetussa laissa (987/74) ja 40 luvun 19 b § 9 päivänä elokuuta 1968 annetussa laissa (491/68), sekä

lisätään 1 luvun 6 §:ään, sellaisena kuin se on 20 päivänä kesäkuuta 1963 annetussa laissa (320/63), uusi 2 momentti, 2 luvun 1 §:ään, sellaisena kuin se on mainitussa 19 päivänä heinäkuuta 1974 annetussa laissa, uusi 3 momentti, 3 lukuun siitä mainitulla 29 päivänä joulukuuta 1967 annetulla lailla kumotun 8 a §:n sijaan uusi 8 a § ja uusi 10 a §, 12 luvun 4 §:ään, sellaisena kuin se on 20 päivänä elokuuta 1942 annetussa laissa (683/42), uusi 2 momentti, 40 luvun 22 §:ään uusi 2 momentti sekä lakiin uusi 45 luku seuraavasti:

1 luku

Suomen rikosoikeuden soveltamisalasta

6 §

Oikeuskanslerin syytemääräys ei ole myöskään tarpeen sotilasosoikeudenkäyntilain (/) mukaan käsiteltävässä asiassa.

2 luku

Rangaistuksista

1 §

Kurinpitörangaistuksia sotilaille ja muulle 45 luvun alaiselle henkilölle ovat aresti, kurin-

pitosakko ja varoitus. Niistä säädetään erikseen. Sovellettaessa muuhun kuin 45 luvun alaiseen henkilöön säännöstä, jossa on säädetty seuraamukseksi kurinpitörangaistus, tuomitaan hänet kurinpitörangaistuksen sijasta sakkoon.

10 §

Jos virkamies tuomitaan vankeuteen kahta vuotta lyhyemmäksi ajaksi tahallisesta rikoksesta, joka ei ole virkarikos, tai rikoksesta, josta on säädetty rangaistus 45 luvussa, hänet voidaan samalla tuomita pantavaksi viralta, milloin rikos osoittaa hänet sopimattomaksi olemaan virkamiehenä.

3 luku

Perusteista, jotka poistavat teon rangaistavuuden tai sitä vähentävät

8 a §

Vartio-, päivystys- tai poliisitehtävää suorittavalla sotilaalla, joka kohtaa vastarintaa, on oikeus käyttää sellaisia voimakeinoja, joita joukon tai vartioitavan kohteen turvallisuuteen taikka muuten virka- tai palvelustehtävän laatuun ja vastarinnan vaarallisuuteen nähden voidaan pitää puolustettavina. Vartiomiehellä on oikeus voimakeinojen käyttöön myös, milloin joku hänen pysähtymiskäskystään huolimatta lähestyy vartioitavaa aluetta, jonne tuleminen on kielletty.

Milloin käskynalainen taistelussa, merihädässä tai vastaavassa joukolle tai sen toiminnalle erityisen vaarallisessa tilanteessa esimiehen kiellostä huolimatta pakenee, väkivaltaisesti vastustaa esimiestä tai ei noudata esimiehen vaaran torjumiseksi antamaa käskyä, vaikka käsky on toistettu, esimiehellä on oikeus käyttää kuuliaisuuden ja järjestyksen palauttamiseksi käskynalaista vastaan sellaisia voimakeinoja, joita käskynalaisen teon vaarallisuuteen nähden sekä tilanne muutenkin huomioon ottaen voidaan pitää teon estämiseksi tai käskyn täyttämiseksi puolustettavina.

Sotavangin paetessa on sillä, jonka tehtävänä on estää pakeneminen, oikeus käyttää 8 §:n 2 momentissa säädettyjä voimakeinoja.

9 §

Milloin 8 tai 8 a §:ssä tarkoitetuissa tapauksissa on käytetty ankarampia voimakeinoja kuin sanottujen pykälien mukaan voidaan pitää puolustettavina, saadaan rangaistusta teon moitittavuutta vähentävien erityisten syiden perusteella alentaa niin kuin 1 momentissa on sanottu taikka, jos siihen on erittäin painavia syitä, tekijä kokonaan vapauttaa rangaistuksesta.

10 a §

Teosta, jonka sotilas on tehnyt esimiehensä käskystä, tuomitaan käskynalainen rangaistukseen vain, jos hän on selvästi käsittänyt, että hän käskyn täyttämällä toimisi lakia taikka virka- tai palvelusvelvollisuutta vastaan. Jos kuitenkin teko on tapahtunut sellaisissa olosuhteissa, ettei käskynalainen ole voinut olla käs-

kyä täyttämättä, hänet saadaan jättää rangaistukseen tuomitsematta.

Käskyn täyttämättä jättämisestä ei saa tuomita rangaistusta, jos käskyn täyttäminen olisi johtanut selvästi virka- tai palvelusvelvollisuuden vastaiseen taikka muuten selvästi lainvastaiseen tekoon.

12 luku

Maanpetoksesta

4 §

Vihollisen sotavoimiin kuuluvaa ei kuitenkaan saa tuomita rangaistukseen muusta tässä luvussa tarkoitetusta rikoksesta kuin 2 tai 3 §:ssä mainitusta teosta. Edellytyksenä on silloin, että hän salaten kuuluvansa vihollisen sotavoimiin oleskelee Suomessa tai Suomen puolustusvoimien sotatoimialueella. Jos hän on syyllistynyt vakoiluun, häntä ei saa tuomita rangaistukseen muusta vakoilusta kuin siitä, mistä hänet on tavattu.

16 luku

Rikoksista julkista viranomaista ja yleistä järjestystä vastaan

8 §

Joka 1 momentissa sanotuin tavoin kehottaa tai koettaa vietellä valtiopetokseen, maanpetokseen, kapinaan, joukkotuhontaan, murhaan, ryöstöön tai rikokseen, joka tuottaa yleistä vaaraa hengelle, terveydelle tai omaisuudelle, taikka 45 luvun 5, 8, 10, 18 tai 20 §:ssä tarkoitettuun vaaralliseen sotilasrikokseen, on tuomittava *julkisesta kehottamisesta törkeään rikokseen* vankeuteen vähintään kuudeksi kuukaudeksi ja enintään neljäksi vuodeksi.

40 luku

Virkamiesten virkarikoksista

19 b §

Virkamies, joka on juopuneena virkatehtävää

suorittaessaan, on tuomittava, jollei teosta ole erikseen säädetty rangaistusta, *juopumuksesta virantoimituksessa* sakkoon tai viran toimituksesta erotettavaksi taikka, jos erityisiä syitä on, viralta pantavaksi.

22 §

Sotilasrangaistussäännösten alaisten virkamiesten virkarikoksia ovat myös ne rikokset, joista säädetään rangaistus 45 luvussa.

45 luku

Sotilasrikoksista

Sovelтамисala

1 §

Tämän luvun säännösten alaisia ovat sotilaat. Sotilaita ovat:

- 1) puolustusvoimien sotilasviroissa tai -toimissa palvelevat;
- 2) julkisoikeudellisen palvelussopimuksen perusteella puolustusvoimissa palvelevat;
- 3) aseellisina tai aseettomina asevelvollisuutta suorittavat; sekä
- 4) sotilasopetuslaitoksessa sotilasvirkaan tai -toimeen koulutettavat oppilaat.

Sotilaita koskevia säännöksiä sovelletaan lisäksi rajavartiolaitoksessa sotilastehtävissä palveleviin sekä suomalaisesta valvontajoukosta annetussa laissa (276/64) tarkoitettussa palveluksessa oleviin niin kuin siitä laissa on erikseen säädetty.

2 §

Sota-aikana ovat tämän luvun säännösten alaisia sotilaiden lisäksi:

- 1) puolustusvoimien muissa kuin 1 §:ssä tarkoitetuissa viroissa tai toimissa palvelevat;
- 2) puolustusvoimien sotilaallisesti järjestetyissä joukoissa tai laitoksissa sitoumuksen taikka muun kuin satunnaisen tai lyhytaikaisen työsuhteen perusteella palvelevat;
- 3) sotilasjohdon alaisiksi määrätyissä julkisissa laitoksissa taikka liikenne- tai tiedotuslaitoksissa palvelevat; sekä
- 4) ne, jotka yleisestä työvelvollisuudesta säädettyssä järjestyksessä on määrätty palvele-

maan puolustusvoimissa tai sotilasjohdon alaisissa, sotilaallisesti järjestetyissä joukoissa tai laitoksissa.

Tämän luvun säännösten alaisia ovat sota-aikana lisäksi 1 momentissa mainittuja tehtäviä vastaavissa tehtävissä muualla kuin puolustusvoimissa palvelevat niin kuin siitä laissa erikseen säädetään.

3 §

Edellä 1 tai 2 §:ssä tarkoitettu henkilö on sotilasrangaistussäännösten alainen sinä aikana, jonka näissä säännöksissä tarkoitettu palvelus tai olosuhde kestää niin kuin asetuksella tarkemmin säädetään.

Asetuksella voidaan säätää, milloin se tämän luvun alaisen henkilön virka-asemaan tai tehtävien laatuun nähden katsotaan tarkoituksenmukaiseksi, ettei sotilasrangaistussäännöksiä tai asetuksessa mainittavaa osaa niistä ole hänen sovellettava.

Luvaton poissaolo ja muu palveluksen välttäminen

4 §

Sotilas, joka luvattomasti poistuu siitä joukosta tai paikasta, jossa hänen on palveltava, taikka jää sinne määräaikaan saapumatta, on tuomittava *luvattomasta poissaolosta* kurinpitörangaistukseen tai vankeuteen enintään kuudeksi kuukaudeksi.

Milloin 1 momentissa tarkoitettu poissaolo, huomioon ottaen aika, jonka sotilas on ollut tai tarkoittanut olla poissa, tai hänen palveluksensa laatu, on aiheuttanut tai voinut aiheuttaa olennaisen keskeytyksen hänen koulutuksessaan tai muuten olennaista haittaa palvelukselle, rikoksenteijä on tuomittava *karkaamisesta* vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi tai kurinpitörangaistukseen taikka, milloin karkaaminen tapahtuu sota-aikana, vankeuteen enintään neljäksi vuodeksi.

5 §

Jos karkaaminen sota-aikana on omiaan aiheuttamaan erityistä vaaraa joukolle tai sen toiminnalle, rikoksenteijä on tuomittava *vaarallisesta karkaamisesta* vankeuteen vähintään kahdeksi ja enintään kymmeneksi vuodeksi.

Yritys on rangaistava.

6 §

Sotilas, joka hankkiakseen itselleen vapautuksen, loman tai muun helpotuksen palveluksesta vioittaa itseään, vahingoittaa terveyttään tai sitä yrittää taikka sanotussa tarkoituksessa esittää valheellisen tiedon tai muulla tavoin menettelee vilpillisesti, on tuomittava *palveluksen välttämisestä* vankeuteen enintään yhdeksi vuodeksi tai kurinpitorangeistukseen. Jos rikos tehdään sota-aikana tarkoituksella pysyvästi tai pitemmän aikaa karttaa palvelusta tai välttää osallistumasta erityiseen taistelutoimeen, on rikoksenteikijä tuomittava vankeuteen enintään neljäksi vuodeksi.

Kuuliaisuusrikokset

7 §

Sotilas, joka kieltäytyy täyttämästä esimiehen taikka vartio-, päivystys-, järjestyspartio- tai poliisitehtävää suorittavan sotilaan hänelle palveluksessa antamaa käskyä taikka tahallaan jättää sen täyttämättä tai viivyttää sen täyttämistä, on tuomittava *niskoittelusta* vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi tai kurinpitorangeistukseen taikka, milloin niskoittelu tapahtuu sota-aikana, vankeuteen enintään neljäksi vuodeksi tai kurinpitorangeistukseen.

Jos sotilaat siitä keskenään sovittuaan niskoittelevat, rikoksenteikijä on tuomittava *yhteisestä niskoittelusta* vankeuteen enintään neljäksi vuodeksi taikka, milloin yhteinen niskoittelu tapahtuu sota-aikana, vankeuteen vähintään kuudeksi kuukaudeksi ja enintään kuudeksi vuodeksi.

8 §

Jos niskoittelu tai yhteinen niskoittelu sota-aikana on omiaan aiheuttamaan erityistä vaaraa joukolle tai sen toiminnalle, rikoksenteikijä on tuomittava *vaarallisesta niskoittelusta* vankeuteen vähintään kahdeksi ja enintään kymmeneksi vuodeksi.

9 §

Sotilas, joka väkivaltaa käyttäen tai sillä uhaten vastustaa esimiehen palveluksessa antaman käskyn täyttämistä taikka mainituin tavoin pakottaa tai koettaa pakottaa esimiestä tekemään tai tekemättä jättämään jotakin taikka muuten tekee esimiehelle väkivaltaa tämän ollessa palveluksessa tai esimiehen palvelustoimen johdosta, on tuomittava *esimiehen*

väkivaltaisesta vastustamisesta vankeuteen enintään neljäksi vuodeksi tai kurinpitorangeistukseen taikka, milloin vastustaminen tapahtuu sota-aikana, vankeuteen enintään kuudeksi vuodeksi.

Jos sotilaat yhteistoimin 1 momentissa mainituin tavoin väkivaltaisesti vastustavat esimiestä, rikoksenteikijä on tuomittava *yhdessä tehdystä esimiehen väkivaltaisesta vastustamisesta* vankeuteen vähintään kuudeksi kuukaudeksi ja enintään kuudeksi vuodeksi taikka, milloin vastustaminen tapahtuu sota-aikana, vankeuteen vähintään kahdeksi ja enintään kahdeksaksi vuodeksi.

Milloin 1 tai 2 momentissa mainittu rikos kohdistuu vartiomieheen, päivystäjään taikka järjestyspartio- tai poliisitehtävää suorittavaan sotilaaseen, on rikoksenteikijä tuomittava niin kuin sanotuissa momenteissa on säädetty.

10 §

Jos 9 §:ssä tarkoitettu väkivaltainen vastustaminen sota-aikana on omiaan aiheuttamaan erityistä vaaraa joukolle tai sen toiminnalle, rikoksenteikijä on tuomittava *vaarallisesta esimiehen väkivaltaisesta vastustamisesta* vankeuteen määrääjäksi, vähintään neljäksi vuodeksi, tai elinkaudeksi.

11 §

Jos sotilas tekee haittaa palveluksessa olevalle esimiehelle taikka vartio-, päivystys-, järjestyspartio- tai poliisitehtävää suorittavalle sotilaille, hänet on tuomittava, jollei teosta ole muualla säädetty ankarampaa rangaistusta, *baitanteosta esimiehelle* kurinpitorangeistukseen tai vankeuteen enintään kuudeksi kuukaudeksi.

Esimiesrikokset

12 §

Jos kurinpitoesimies tahallaan määrää kurinpitorangeistuksen tai -ojennuksen syyttömälle, hänet on tuomittava *syyttömän rankaisemisesta* vankeuteen enintään neljäksi vuodeksi.

13 §

Jos esimies tahallaan käskyvaltaa väärinkäyttään aiheuttaa käskynalaiselle kärsimystä tai terveyden vaaraa, joka ei ole palveluksen kannalta tarpeellista, taikka kohtelee tätä nöyryyttä-

vällä tavalla, hänet on tuomittava *esimiesaseman väärinkäyttämisestä* vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi tai kurinpitorangeistukseen.

14 §

Esimies, joka ottaa varusmieheltä taikka muulta sotilaalta, jonka suoranainen esimies hän on, joko itseään tai toista varten lainaksi rahaa tai muuta omaisuutta taikka takauksen tai siihen rinnastettavan sitoumuksen, on tuomittava *luvattomasta lainan ottamisesta* kurinpitorangeistukseen tai vankeuteen enintään kolmeksi kuukaudeksi.

Palvelusrikokset

15 §

Joka tahallaan rikkoo tai jättää täyttämättä palvelukseen kuuluvan velvollisuuden taikka jättää noudattamatta palvelusta tai sotilaallista järjestystä koskevia ohjesääntöjä tai muita määräyksiä, on tuomittava, jollei teosta ole 40 luvun 1—19 a §:ssä tai tässä luvussa erikseen säädetty rangaistusta, *palvelusrikoksesta* kurinpitorangeistukseen tai vankeuteen enintään yhdeksi vuodeksi.

Jos palvelusrikos on vähäinen taikka jos palvelusvelvollisuuden tai ohjesääntöihin sisältyvien ja muiden määräysten rikkomisen tai täyttämättä jättäminen on tapahtunut huolimattomuudesta tai varomattomuudesta, on rikoksenteikijä tuomittava *palvelusrikkomuksesta* kurinpitorangeistukseen tai vankeuteen enintään kolmeksi kuukaudeksi.

16 §

Jos palvelusrikoksella on tarkoitus hankkia hyötyä tai aiheuttaa vahinkoa taikka jos rikos on tehty erityisen vastuunalaista tehtävää suorittaessa, ja tekoa on edellä mainituissa tai muissa tapauksissa, huomioon ottaen rikokseen johtaneet ja siitä ilmenevät seikat kokonaisuudessaan, pidettävä törkeänä, on rikoksenteikijä tuomittava *törkeästä palvelusrikoksesta* vankeuteen enintään neljäksi vuodeksi.

17 §

Vartio- tai päivystystehtävää suorittava sotilas, joka luvattomasti poistuu vartiopaikaltaan tai päivystystehtävästä, tai sotilas, joka ei määrääkään saavu sanottuun palvelustehtävään taikka muuten tahallaan jättää täyttämättä tai rikkoo vartio- tai päivystyspalveluksesta annet-

tuja määräyksiä, on tuomittava *vartiorikoksesta* vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi tai kurinpitorangeistukseen taikka, milloin rikos tapahtuu sota-aikana, vankeuteen enintään kuudeksi vuodeksi.

Jos vartiorikos, vartio- tai päivystystehtävän laatu tai muut seikat huomioon ottaen, on katsottava vähäiseksi taikka jos 1 momentissa tarkoitettu rikos on tehty huolimattomuudesta tai varomattomuudesta, rikoksenteikijä on tuomittava *vartiorikkomuksesta* kurinpitorangeistukseen tai vankeuteen enintään kuudeksi kuukaudeksi.

18 §

Jos luvaton poistuminen sota-aikana vartio-paikalta tai päivystystehtävästä taikka sinne saapumatta jääminen on omiaan vaarantamaan erityisen tärkeän kohteen taikka aiheuttamaan erityistä vaaraa joukolle tai sen toiminnalle, rikoksenteikijä on tuomittava *vaarallisesta vartiorikoksesta* vankeuteen vähintään kahdeksi ja enintään kymmeneksi vuodeksi.

19 §

Sotilas, joka tahallaan vaarantaa taistelutoimen suorittamisen taikka jättää täyttämättä tai rikkoo hänelle taistelutoimessa kuuluvan erityisen velvollisuuden vaarantaen taistelutoimen suorittamisen, on tuomittava, jollei teosta ole muualla säädetty ankarampaa rangaistusta, *taisteluvollisuuden rikkomisesta* vankeuteen enintään kuudeksi vuodeksi.

20 §

Jos taisteluvollisuuden rikkomisen on omiaan aiheuttamaan erityistä vaaraa joukolle tai sen toiminnalle, rikoksenteikijä on tuomittava *vaarallisesta taisteluvollisuuden rikkomisesta* vankeuteen vähintään kahdeksi ja enintään kymmeneksi vuodeksi.

Sotilas, joka sota-aikana karkaa vihollisen puolelle tai ilman pakottavaa syytä antautuu viholliselle, on tuomittava, jollei hän samalla tee maanpetosta tai sitä yritä, *sotakarkuruudesta* vankeuteen vähintään kahdeksi ja enintään kymmeneksi vuodeksi.

Edellä 2 momentissa mainitun rikoksen yrittäminen on rangaistava.

Salahanke vaarallisen sotilasrikoksen tekemiseksi

21 §

Jos useat sotilaat sopivat keskenään edellä tä-

män luvun 5, 8, 10, 18 tai 20 §:ssä tarkoitetun vaarallisen sotilasrikkoksen tekemisestä, on rikoksentehtäjä tuomittava *salahankeesta vaarallisen sotilasrikkoksen tekemiseksi*, alkuunpanija ja johtaja vankeuteen vähintään kuudeksi kuukaudeksi ja enintään kuudeksi vuodeksi sekä muu osallinen vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi tai kurinpitorangeistukseen.

Järjestysrikokset

22 §

Jos sotilas on palvelustehtävässä siinä määrin alkoholin tai muun huumausaineen väikutuksen alainen, että hänen kykynsä suorittaa palvelusta on alentunut, hänet on tuomittava *päihtymyksestä palveluksessa* kurinpitorangeistukseen tai vankeuteen enintään kuudeksi kuukaudeksi.

23 §

Jos sotilas muuten kuin 22 §:ssä mainitussa tapauksessa kasarmi- tai muulla puolustusvoimien käytössä olevalla alueella, julkisella paikalla tai julkisessa tilaisuudessa esiintyy ilmeisesti päihtyneenä taikka mainituissa olosuhteissa tai palvelustehtävässä meluamalla tai muulla käyttäytymisellään aiheuttaa häiriötä tai pahennusta, hänet on tuomittava *sotilaan sopimattomasta käyttäytymisestä* kurinpitorangeistukseen tai vankeuteen enintään kolmeksi kuukaudeksi.

24 §

Milloin sotilaat yhteistoimin häiritsevät yleistä järjestystä tai turvallisuutta, rikoksentehtäjä on tuomittava, jollei teosta ole muualla säädetty ankarampaa rangaistusta, *kurittomuudesta* kurinpitorangeistukseen tai vankeuteen enintään yhdeksi vuodeksi.

25 §

Jos arestirangaistusta suorittava luvattomasti poistuu arestista taikka rikkoo siihen liittyvän poistumisrajoituksen taikka jos se, jolle on määrätty poistumiskielto, rikkoo sanotun kiellon, hänet on tuomittava, jollei teosta ole muualla säädetty ankarampaa rangaistusta, *täytöntöönpanorikkomuksesta* kurinpitorangeistukseen.

26 §

Sotilas, joka ilman esimiehen lupaa osallistuu puolueen tai puoluepoliittista toimintaa

harjoittavan tai sitä tukevan yhdistyksen julkiseen tilaisuuteen tai muuhun kokoukseen pitämällä alustuksia tai esitelmiä tai lausumalla mielipiteitä puoluepoliittisista asioista, on tuomittava *luvattomasta poliittisesta toiminnasta* kurinpitorangeistukseen.

Jos puolustusvoimissa tai rajavartiolaitoksessa muuten kuin asevelvollisena palveleva sotilas kuuluu jäsenenä puolueeseen tai 1 momentissa tarkoitettuun yhdistykseen, hänet on tuomittava rangaistukseen niin kuin sanotussa momentissa on säädetty.

Sotavankeja koskevat säännökset

27 §

Sotavanki on tämän luvun sotilasta koskevien säännösten alainen huomioon ottaen, mitä 28 ja 29 §:ssä säädetään sekä Suomea velvoittavissa kansainvälisissä sopimuksissa määrätään.

28 §

Sotavanki, joka pakenee tai sitä yrittää, on tuomittava *sotavankeudesta pakenemisesta* kurinpitorangeistukseen.

Sotavanki, joka edistää toisen sotavangin pakenemista, on tuomittava *sotavangin pakenemisen edistämisestä* kurinpitorangeistukseen.

Sotavankia, joka on päässyt pakenemaan omiin joukkoihinsa tai puolueettomaan maahan, mutta joutuu uudestaan vangiksi, ei saa enää tuomita rangaistukseen aikaisemmin tekemästään tässä pykälässä tarkoitetusta rikoksesta.

29 §

Rikoksesta, johon sotavanki on paon tai pakoryhtymisen aikana syyllistynyt ainoastaan pakonsa helpottamiseksi ja joka ei sisällä henkilöön kohdistuvaa väkivaltaa, on hänet tuomittava ainoastaan kurinpitorangeistukseen.

Tämä laki tulee voimaan päivänä
kuuta 19 .

Tällä lailla kumotaan 30 päivänä toukokuuta 1919 annettu sotaväen rikoslaki siihen myöhemmin tehtyine muutoksineen sekä sotatilasta 26 päivänä syyskuuta 1930 annetun lain (303/30) 43 ja 48 §.

2.

Laki

puolustusvoimien viroista ja toimista annetun lain 1 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti lisätään puolustusvoimien viroista ja toimista 1 päivänä helmikuuta 1974 annetun lain (91/74) 1 §:ään, sellaisena kuin se on osittain muutettuna 23 päivänä joulukuuta 1977 annetussa laissa (993/77), uusi 3 momentti seuraavasti:

1 §

Sotilasvirkoja ja -toimia ovat ne, jotka on
mainittu 1 momentin 1 ja 2 kohdassa.

Tämä laki tulee voimaan päivänä
kuuta 19 .

3.

Laki

nuorista rikoksenteikijöistä annetun lain 27 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti muutetaan nuorista rikoksenteikijöistä 31 päivänä touko-
kuuta 1940 annetun lain (262/40) 27 § näin kuuluvaksi:

27 §

Tätä lakia ei sovelleta sotilasoikeudenkäynti-
lain (/) 2 §:ssä tarkoitettuihin rikoksiin.

Mitä ehdollisesta rangaistuksesta annetun
lain (135/76) 2 §:ssä ja edellä 1 momentissa
on säädetty, ei estä ehdollisen rangaistuk-
sen käyttämistä myös sotilasoikeudenkäyntilain
2 §:ssä tarkoitettusta teosta, jonka on tehnyt
kahtakymmentäyhtä vuotta nuorempi henkilö.

Jos arestirangaistus on pantava täytäntöön sa-
malla kertaa kuin ehdoton vankeusrangaistus,
voidaan aresti suorittaa nuorisovankilassa.

Tämän lain 14—22 §:ää ei sovelleta rikok-
siin, joista on säädetty rangaistus rikoslain
11—14 luvussa tai 16 luvun 24 §:ssä.

Tämä laki tulee voimaan päivänä
kuuta 19 .

4.

Laki

vaarallisten rikoksenuusijain eristämisestä annetun lain 2 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti muutetaan vaarallisten rikoksenuusijain eristämisestä 9 päivänä heinäkuuta 1953 annetun lain 2 §, sellaisena kuin se on 23 päivänä huhtikuuta 1971 annetussa laissa (303/71), näin kuuluvaksi:

2 §

Tätä lakia sovellettaessa ei oteta huomioon _____ Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä
niitä rikoksia, joista on säädetty rikoslain 11, _____ kuuta 19 ____
12 tai 14 luvussa. _____

5.

Laki

asevelvollisuuslain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
kumotaan 15 päivänä syyskuuta 1950 annetun asevelvollisuuslain (452/50) 39 §,
muutetaan lain 8 §:n 2 momentti, 9 luvun otsake sekä 40, 41 ja 44 §,
näistä 44 § sellaisena kuin se on osittain muutettuna 19 päivänä heinäkuuta 1974 an-
netussa laissa (625/74), sekä
lisätään lain 8 §:ään uusi 4 momentti seuraavasti:

2 luku**Palvelusaika****8 §**

Asevelvolliselle, joka on astunut palveluk-
seen muulloin kuin 1 momentissa määrättyä
päivänä, luetaan palvelusaika siitä päivästä, jol-
loin hän saapui palvelukseen.

Jos asevelvollinen tämän lain mukaan lasket-
tavan palvelusaikansa päättyessä suorittaa are-
sirangaistusta, hänen palveluksensa jatkuu ran-
gaistuksen suorittamisen ajan.

9 luku**Rangaistussäännökset****40 §**

Asevelvollinen, joka ei määräaikana saavu
kutsuntaan tai erityiseen tarkastukseen taikka

joka 24 §:ssä mainitussa tapauksessa ei valtuu-
ta asiamiestä puolestaan tai lähetä todistusta
palveluskelpoisuudestaan, on tuomittava *pois-
saolosta kutsunnassa* sakkoon tai vankeuteen
enintään kuudeksi kuukaudeksi.

Asevelvollinen, joka kutsunnassa tai muus-
sa tarkastustilaisuudessa jättää täyttämättä tai
rikkoo kutsuntaviranomaisen hänelle antaman
määräyksen, on tuomittava *tottelemattomuus-
desta kutsunnassa* sakkoon.

41 §

Joka vapautuakseen asevelvollisuuden suorit-
tamisesta tai saadakseen siitä helpotusta vioit-
taa itseään, vahingoittaa terveyttään tai sitä yrit-
tää taikka sanotussa tarkoituksessa esittää val-
heellisen tiedon tai muulla tavoin menettelee
vilpillisesti, on tuomittava *asevelvollisuuden
välttämisestä* sakkoon tai vankeuteen enintään
yhdeksi vuodeksi taikka, jos rikos tehdään so-
ta-aikana tarkoituksella pysyvästi tai pitemmän

aikaa karttaa asevelvollisuuden suorittamista, vankeuteen enintään neljäksi vuodeksi.

10 luku

Erityiset säännökset

44 §

Vakinaisessa väessä tai kertausharjoituksissa olevan asevelvollisen palvelusajaksi ei lueta:

1) aikaa, jonka hän on ollut luvattomasti poissa palveluksesta;

2) arestiaikaa siltä osin kuin arestirangaistus on suoritettu yhteensä yli kymmenen vuorokautta;

3) aikaa, jonka hän on ollut pidätettynä tai vangittuna rikoksesta, jos hänelle sen johdosta tuomitaan tai määrätään muu kuin 2 kohdassa mainittu rangaistus; eikä

4) yleisessä rangaistuslaitoksessa suoritettun vankeusrangaistuksen taikka samalla kertaa täytäntöön pantavan arestirangaistuksen aikaa.

Jos vakinaisessa väessä olevan asevelvollisen palvelusaika on keskeytynyt 1 momentin 4 kohdassa mainitusta syystä, hänet on, hänen päästään vapaaksi rangaistuslaitoksesta tai ehdonalaiseen vapauteen, palautettava joukkoonsa.

Tämä laki tulee voimaan päivänä
kuuta 19 .

Helsingissä 29 päivänä toukokuuta 1981

Tasavallan Presidentti

URHO KEKKONEN

Oikeusministeri *Christoffer Taxell*

